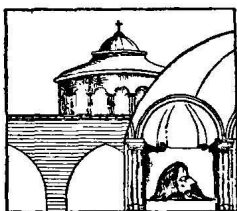

ԼՍՄԱԳԻՐ
ԿՐԾՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՅՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏ. ԵՐԿՐԻՍԱԴՆԻՐԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ՆՈՐ
ԵՐԶԱՆ 1960

ԼԳ.
ՏԱՐԻ

«سِيُون» مجلة أرمنية شهرية، دينية، أدبية، ثقافية، للغة والبيان

"SION," an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology
Printed in JERUSALEM

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

	հոս
ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ	161
— Թեմամիք առն՝ ընտանիք իւր	
ԿՐՕՆԱԿԱՆ	
— Խօսքեր աւագին վրայ	Ե. 166
— «Ոչ եկի պատժեն առնուլ՝ այլ պատժել»	Հ. 168
ԴԱՒԱՆԱԲԱՆԱԿԱՆ	
— Մեր հաւատքին քանդիչները	Ե. 169
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ	
— Ժամանակին հետ	ՎՏԱՐԱՆԴԻ 174
— Վատկցութիւն	Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ 175
— Լոյսերը	ՎԱՀԱՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ 175
— Կոմիտասին	ԱՂԱԽՆԻ 176
— Հայրենի գրերը	ՍՈՒՐԷՆ ՎԱՀՈՒՆԻ 176
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ	
— Ս. Բարբաղիմէոսի վանք	{ Ն. ԵԳՍ. ՇՈՎԱԿԱՆ 177
— Յիսկայ վանք	
ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ	
— «Լիակատար Քերականութիւն Հայոց Լեզուի Համեմատութեամբ 562 Լեզուների»	ԱՆՈՒՇԱԿԱՆ ՎՐԻ՝ ԶՂՋԱՆԵԱՆ 179
ԵՐԱՍԱԳԻՄԻ՝ «Տաղանապար երեկ եւ այսօր»	183
Տեղեկագիր Ս. Թարգմանչաց երկ. վարժարանի	ԿԻՒՐԵՂ ՎՐԻ՝ ԳԱԲԻԿԵԱՆ 188
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ	
— Եկեղեցականք - Բեմականք	191
— Պատեօնականք	192

ՍԻՈՆ-ի Տարեկան Բաժնեգիրն է՝

բոլոր երկիրներու համար՝ Անգլ. Շիլին 20

Redaction of the Armenian Monthly SION

Armenian Patriarchate,

P. O. B. 4001

Old City - Jerusalem (Jordan)

تصدرها - بطريكية الارمن الارثوذكس المير والمحرر المسؤول - صاحب النياقة الاسقف هاكازون أبراهاميان
بوليو ١٩٦٠ تطبع في مطبعة دير الارمن - القدس العدد ٧

Proprietor - His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem. Armenian Patriarchate, Jerusalem.
Editor - Bishop Haigazoun Abrahamian. Armenian Convent, Jerusalem.
Printed by the Armenian Convent Printing Press, Jerusalem.

—≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

Լ.Դ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1960

◀ Յուլիս ▶

Թիւ 7

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԹՅՆԱՄԻՔ ԱՌՆ՝ ԸՆՏԱՆԻՔ ԻՒՐ

Չորս տարիներէ ի վեր, երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Վանքը և Յորդանանի մեր համայնքը, իրական տագնապ մըն է որ կ'անցնեն, տագնապի են թարկելով նոյնպէս արտասահմանի մեր ազգային մարմիններն ու ժողովուրդը։ Զենք ուզեր հոս, այս տողերուն մէջ, մանրամասն բնութագրել այդ ողբերգութիւնը իր բոլոր ծալքերով, ոչ ալ ճշտել պատասխանատուները և դատապարտել կողմերը։ Նման աշխատանք մը կը նկատենք ապարդիւն, որովհետեւ գործադրուածները դատապարտելով չեն դարմանուիր, ընդհակառակն կ'երկարաձգեն խռովքը՝ որ ծալապատիկ նստած է տակաւին բոլորիս սիրտերուն խորը։ Անշուշտ առանց կրակի չէր բարձրացող ծուխը, սակայն շարժառիթն ու արդիւնքը, ըստուծն ու իրականութիւնը գիրար չէին ամբողջացներ։ Ի վերջոյ ով որ սխալէ մը կը մեկնի չի կրնար յանգիլ ճշմարտութեան և յաջողութեան։

Հոս արդար պարտինք ըլլալ, ընդունելով թէ յարուցուած ու գործադրուած այս ողբերգութեանը մէջ, ամէն մարդ բերաւ իր բաժինը, առաւել կամ նուազ չափերով։ Նոյնիսկ անոնք՝ որոնք լուծեամբ դիմաւորեցին եղածները, անզգած համակերպութեամբ, արցունք չունեցող յուզարկւաւորներու նման։ Մեղադրանքներ մասնաւորել չենք ուզեր, սակայն որքա՞ն բաղձալի պիտի ըլլար, եթէ մեզմէ իւրաքանչիւրը անդրադառնար իր արարքին և արժեւորէր զայն հասարակաց չափանիշերով։ Որովհետեւ ինչ որ մարդուն կը ներուի՝ նոյնը մարդկային չէ ապահովաբար։ Սխալիւր մարդկային է, սակայն երբ գիտակցինք մեր տկարութիւններուն, անոնք այլևս կը դադրին մեղքեր ըլլալէ և կը վերածուին առաքինութիւններու։ Այդ առաքինութիւններուն պէտք ունինք գործադրուած շարիքը բարիքի փոխակերպելու համար։

Որքա՞ն տեղին է հոս յիշել խօսքը եւրոպացի գրագէտին, «Կը զգամ թէ շատ կարևոր պտուտակ մը թուլցած է տեղ մը, ընկերային մեր կարգուսարքին մէջ, որովհետեւ մեր բարոյականի շէնքը խարխիլ սկսած է»։ Տակաւին յստակ չէ թէ այս տագնապի ետին միայն անձերու փառասիրութիւններն ու վրիպումն էին որ թուլցուցին այդ պտուտակը։ Թէ՛ք խորհրդաւոր ձեռք մը իր մատներն էին որ թուլցուցին այդ պտուտակը։ Հաստատութեան ստեղծները խաղցուց տարիներէ ի վեր խաղա՞ստ։

նաշարին վրայ, յարուցանելու համար ծանօթ խլացուցիչ ժխորը, զոյաւորելու տեսարաններ ու արարքներ, որոնց հանդիսատես չէր եղած նուիրական այս Հաստատութիւնը երկար տարիներէ ի վեր, առաջնորդելով Հայոց Պատրիարքարանի Միաբանութիւնն ու Հայ համայնքը աննախընթաց ու խելագար փոթոցիկ մը մէջ:

Խռովքը այնքան անակնկալ ու ընդհանուր էր, ամբոխային կիրքով ու անմտութեամբ ուռած, որ չկայ այս դադութին և նոյնիսկ արտասահմանի մեր ժողովուրդին մէջ մէկը՝ որ տակաւին ինքզինքը ազատագրած ըլլայ անոր ազդեցութիւններէն: Հոգեորական թէ աշխարհիկ, հաւատացեալ թէ անհաւատ, կուսակցական ու չէզոք, այր ու կին, քոյր ու եղբայր, ձեռք ձեռքի քշուեցան պոտորած շուրերու հոսանքէն: Ամէն բերան խօսեցաւ ու հայհոյեց, դատեց ու դատապարտեց, ոչ մէկ ականջ ուզեց լսել, ոչ մէկ միտք ու սիրտ ուզեց մտածել ու զգալ թէ ինչո՞ւ պէտք էր որ ըլլային այս բոլորը: Մեծ ու պզտիկ, հասկցողն ու չհասկցողը, այր ու կին, իրաւունք տուած էին իրենք իրենց համահաւասար խօսելու և գործելու: Ջնշուած էին բոլոր տարբերութիւնները սեռի, հասակի և դասակարգի, մեծաւորն ու դժնապանը նոյն իրաւունքներով կը կենային լուծուելիք և անլոյծ բոլոր հարցերուն դիմաց:

Ամենէն ուշագրաւը, որ հոս իբրև մեղադրանք պիտի ուզէինք արձանագրել, զոյութիւն չունեցաւ այս ընդհանուր թոհուրոհին մէջ, այն երրորդ տարրը կամ կողմը ներկայացնող խմբաւորումը, որ գիտակից անշահախնդրութեամբ կարենար մօտենալ խնդրին, ուսումնասիրելու հարցը իր շարժառիթներուն և արդիւնքին մէջ, ճշտելու անոր զարգացման պատճառները, անմիջական զրդիոնները, հակառակորդ կողմերը, և բոլորին պարտականութիւնը հանդէպ այն Հաստատութեան՝ որ երուսաղէմի հնադարեան Վանքն էր նախ և ապա Հայաստանեայց եկեղեցին:

Պայքարը իր արտաքին ձևին մէջ, անձերով ներկայացուած կողմերու մենամարտ մը կը թուէր ըլլալ, խնդուած մեղադրանքներու ցանկով մը, որոնք բռնաճիգով մը զոյութեան կը բերուէին, զոյութեան իրաւունք մը շահելու նպատակաւ: Տագնապը արդիւնք չէր նաև եկեղեցական նուիրապետութեան դէմ ուղղուած ըմբոստութեան մը, ինչպէս ուզեցին ցոյց տալ հեղինակութիւններու օժանդակութիւնը մուրացող իրաստակները, զօրացնելու համար իբր թէ իրենց տեսակէտները ժողովուրդին մէջ: Ոչ ալ իշառական զեղծումներու, որոնք իբրև զրգռիչ դեղահատներ գործածուեցան, միա՛միտ ամբոխը ոտքի հանելու համար, իմաստ մը ճարելու այս կռուին՝ որ հիմնովին արուեստական էր, ծրագրուած կարգ մը դաւադիր մարդոց կողմէ: Այդ նենգամիտները չ'անդադարձան թէ նուիրական այս Հաստատութեան շուրջ ստեղծելով քառասային վիճակ, այս պայքարին ընթացքին, իրենց ենթադրական հակառակորդին տուած ամէն մէկ հարուածով՝ իրենք զիրենք էր որ կը հարուածէին ու կը վարկաբեկէին: Տակաւին հոս չենք ուզեր մա'լերեսել այն իրողութիւնը, թէ այս շինծու պայքարին մէջ իրարու կը բախէին շահեր, ռիսեր և հեռահայեաց նկատումներ, որոնցմէ ոմանք տակաւին կը մնան առկախ, վաղուան մեծ հաշուեյարդարին մէջ: Իրականին մէջ սակայն, պէտք է նշել թէ հարցը իր խորքին մէջ տեղա-

կան բնոյթ չունէր, անիկա որոշ չափով մաս կը կազմէր տարիներէ ի վեր Սփիւռքի մէջ ընթացք առած ընդհանուր շարժումին, բոլորն ալ եկեղեցիի շուրջ դարձող և եկեղեցիով պայմանաւոր: Այդ էր պատճառը որ պայքարը մինչև վերջ անձնական բնոյթ չունեցաւ, այլ վերածուեցաւ կողմերու, հոսանքներու, գիրար հերքող գաղափարաբանութիւններու: Վերի տողերուն մէջ ակնարկուեց թիւնէինք խորհրդաւոր ձեռքի մը, որ իր խորհրդաւոր խաղով, խաղի բերաւ ու տակաւին կը շարունակէ բերել, պարկեշտ և մեղապարտ միամիտները, գիտակից և անգիտակից դերակատարները: Մեզի անծանօթ չեն այդ ձեռքին շարժող մատները և անոնց մոռտած դրոշմը կրող վաւերացողութիւնը, սակայն այժմ ատենը չէ մեծ հաշուեյարդարին, անշուշտ քարդերը բաց խաղալու ատենը կու գայ, երբ դատապարտուածները իբրև դատաւոր բազմին վճիռներու ատեսանի սեղանին վրայ...:

Մեր ազգային ու եկեղեցական կեանքը զաղութներու մէջ, լի եղած է միշտ հատուածական բախումներով և տեղական անհամաձայնութիւններով, սակայն այդ հակամարտութիւնները միշտ սեղմ շրջանակի մը մէջ կը ֆնային: Յարգ նման պայքարներու պարագային չէին մոռցուեր ազգային ու համայնքային շահերը: Կը վերաւորէին զիրար, բայց չէին ուրանար մէկգմէկ: Նոր հոսանք մը իր խտտավարակ ոգիով փոխեց իրերու դրութիւնը և նոր բարոյական բերաւ այս պայքարներուն: Այդ ոգին չի ճանհար ազգային ու եկեղեցական իրաւունքներն ու սրբութիւնները, բայց կ'օգտագործէ զանոնք: Բաժնել նոյն արիւնէն ու հաւատքէն մարդերը իրարու դէմ, խտրութեան այնպիսի առաջադրութիւններով, որոնք ցարդ միացման ազդակներ էին մեր եկեղեցական ու ազգային կեանքին մէջ, իսկ այժմ բաժանման պատճառներ: Ոգին որուն ակնարկեցինք, և որուն դերակատարներ են Սփիւռքի պայքարներուն հրձիգները, կը հետապնդէ նպատակ մը որ դէմ է ազգային, կրօնական և տոհմային բոլոր նուիրական կապերու և իրողութիւններու: Այդ ոգին է որ կը ջնայ և կը նիւթէ մեր բոլոր տրտմութիւնները, այդ ոգին է որ զօղունի ներս մտաւ Երուսաղէմի Հայոց Վանքէն և գործեց իր աւերը, նուիրական նախադրեալներու կարգախօսերով: Չենք բացատրեր, բայց գիտենք թէ ինչ կ'ըսենք:

Հայ եկեղեցին ու ժողովուրդը իր դարաւոր պատմութեան ընթացքին, օտարին տուած հարուածներէն չէ որ քայքայուած է, այլ այն պառակտիչ վրդովումներէն՝ զորս իր ծոցածին գաւակները, արիւնով ու հոգիով զինքը ժառանգելու ճակատագրուած սիրտերը կը պատրաստեն իր մէջ և իրեն դէմ: Յիշամիք առն՝ ընտանիք իւր: Քայքայող հակառակութիւնը այն է որ ներսէն կը պայթի, բերդը ներքուստ կ'առնուի, ծառը իր մէջէն է որ կը փոխ, մարդը իր սիրտէն և կիրքերէն է որ կը մեռնի բարոյապէս: Ազգային ու եկեղեցական գաղափարական կազմակերպութիւններն ու հաստատութիւնները կը խախտին իրենց պատուանդանին վրայ, երբ ներքին անհասկացողութիւններ, ատելութեան և մախանքի մալձ, կազ ու կռիւ կը խորանան իրենց մէջ, խռովութեան և անհամերաշխութեան կիրքով լեցնելով մթնոլորտը և ամէն օր զայլակալութեան հանդէսներ պարգեւով հոն՝ ուր սէրը, հնազանդութիւնը և համերաշխ զօրծակցութիւնը միայն պէտք է վարէին սիրտերը:

Ինչ որ ներսէն կը սկսի, միշտ աւելի հարազատ է և ուժեղ, աճումն ալ քանդումն ալ: Ներքին զարգացումն է յառաջդիմութեան բուն սկիզբը, իսկ ներքին խանգարումը՝ կործանումին սկզբնաւորութիւնն է անվրէպ: Այս պատճառաւ ներքին շինութեան ընծայուած հոգածութիւնը անառարկելիօրէն աւելի կարևոր է և փրկարար: Ու այդ հոգածութեան անհրաժեշտութիւնը ճշուղ պէտքի մը աստիճանին է հասած ա՛յժմ, մեր եկեղեցական ու համանքային կեանքին մէջ:

Ժամանակէ մը ի վեր Յորդանանի գաղութէն ներս ընթացք առած տխուր ախտանշանները կը հարկադրեն զմեզ խորհելու թէ մեր մէջ տկարացած է ողջ մտութեան զգացումը, որ ժողովուրդներու ինքնապահպանման ամենէն հզօր բնագոյն է, իր փորձառութիւններու բիւրեղացած տպահովութիւնը: Ողջմտութիւնը, որ փոխանակ տրամախոհութեան պոպոտային, ուրիշ սովետներն ալ կ'անցնին երբեմն, կ'ընտրէ պարագաներուն յարմարելու ճկուն իմաստութիւնը: Փոխանակ շարժելու արտաքին և անձնամէտ ազդեցութիւններու ներքե, հոգածու և տէր ըլլանք մեր տոհմիկ բարքերուն: Փոյթ ընենք սիրուելու մեզի աս. պընձականութիւն ընծայող ժողովուրդէն, ըլլանք հաւատարիմ հպատակները մեր սիրելի Խաղաւորին և իրմով զլիաւորուող Պետութեան, մէկ խօսքով ըլլանք շինարար ուժեր նախ մենք մեզի համար, ապա այն երկիրներուն՝ որոնց բարիքը կը վայելենք:

Երուսաղէմի Պատրիարքութեան ներսն ու շուրջը ստեղծուած տագնապը, իր մերձաւոր երեսներուն վրայ, ներքին վէճ մը և վէրք մըն է նոյն ատեն, և անոր դարմանը միայն ներսէն կրնայ գալ: Արտաքին մեղադրանքներն ու կարեկցութիւնները միշտ կան ու պիտի մնան, սակայն ոչինչ կրնան փոխել ներքին կացութենէն, եթէ վերանորոգութեան և բուժումի գործը ներսէն չսկսի: Անշուշտ բոլորովին արտաքին և օտար չենք նկատեր մեր եկեղեցւոյ և ժողովուրդին հարազատները, սակայն Ս. Յակոբեանց Միաբանութիւնը իր ուրոյն պարտականութիւնները ունի սրբազան այս Ուխտին նկատմամբ: Հայ Երուսաղէմի պահպանութիւնը մեր ազգասիրութեան և հոգևոր գինուորութեան գերագոյն պարտականութիւնն է, որուն առջև պէտք է տեղի տան, եթէ անողոր հարկ մը պահանջէ, բոլոր միւսները: Եթէ մենք չկարենանք ու չգիտենանք միութարիչը ըլլալ իրարու, զուր հնչած պիտի ըլլայ Աստուածաշնչական պատգամը՝ «Ել ի վերայ լերինդ բարձու, աւետարանիչդ Սիոնի... մխիթարեցէք, մխիթարեցէք զժողովուրդ իմ, ասէ Տէր»։ Եւ մեր ժողովուրդը լրիւ ստացած պիտի ըլլայ այդ մխիթարութիւնը Սիոնէն, եթէ բարի լուրեր կարենայ առնել մեր մասին: Աշխատինք տալ իրեն այդ մխիթարութիւնը մեր ներքին համբաւշտութեամբ և իրարու նկատմամբ տածուած մեր եղբայրական սիրոյ զգացումներով:

✱

Երբ կռիւը վերջանայ, ըսուած է, մարդոց առաջին հոգը կ'ըլլայ թաղել նախ մեռելները, յետոյ հաշուել ինչ որ շահուած է կամ կորսուած, և ապա խնամել վիրաւորուածները: Մենք այժմ այդ դրութեան մէջն ենք, գիտենք թէ ինչ կորսնցուցինք և թէ ինչ պարտինք ընել վերագտնելու մեր կորուստները: Իսկ ինչ որ ծանրօրէն կը ճնշէ մեզմէ իւրաքանչիւրիս էութեանը վրայ, իբրև անյետաձգելի պարտականութիւն, վիրաւորներու խնամքին հոգն է:

Վիրաւորուած է այս խելադար պայքարին մէջ նախ մեր ազգային առ-
ժանապատուութիւնը, յաջո մեզ ասպնջակող ժողովուրդին և մեր հառաւարու-
թեան, և վստահութիւնը զորս ունէին անոնք մեր նկատմամբ: Տակաւին քանի
մը տարիներ առաջ, Հայոց Պատրիարքարանն ու համայնքը ուրիշ աչքով կը
դիտուէին մեզի հայրենակից ու եղբայրակից արաբներէն: Յարզ ու պատիւ կը
վայելէինք Կառավարական շրջանակներէն ներս. իսկ այսօր... ատիկա թող
ըսեն անոնք՝ որոնք այնքան անզաւմներ վտարուեցան պետական պաշտօնատու-
ներէն, երբ կ'ուզէին իրենց փուճ և անիմաստ դիմումներով պլոտրել բոլոր
բարեացակամ տրամադրութիւնները:

Վիրաւոր է մեր խզմտանքը, որովհետև չմնաց չարիք մը՝ որ խնայէինք
իրարու և սրբութիւն մը՝ որ ոտքի կոխան չըլլար մեր ամբարշտութեան: Եւ
մեր այս անխիղճ ու սրբապիղծ արարքը, ամօթապարտ թողուց գմեզ օտար-
ներու առջև, որոնք զգուշանքով ու խորշանքով դիտեցին այդ բոլորը:

Վիրաւոր է մեր բարեկամութիւնը, այն թանկագին կապը որ իրարու կը
զօդէ մարդոց սիրտերը: Տակաւին մինչև այսօր, երէկուան սրտակից ու բարե-
կամ դրացիները, իրարու յիսով կը նային և պատրաստ են զիրար պատուհա-
սելու: Աչք և սիրտ ունեցողին համար, այժմու Յորդանանի մեր գաղութը կը
թուի, արիւնաքամ կմախք պատկեր մը: Ինչպէ՞ս չ'արձանագրել հոս՝ սրտա-
զրաւ գրչէ մը ինկած այս բառերը, Շլուր արտասուաց՝ աչացս ո՞վ տայ... »:

Իրաւամբ ըսուած է թէ մեծ զգացումները սիրտէն կը բխին, և թէ բա-
րոյական վէրքերու միակ սպեղանին սէրն է: Սրտին փաստը աւելի հզօր է քան
մտքին ապացոյցը: Որքա՞ն ճիշդ է մեծ սրբուհիին աղաղակը, երբ կ'ըսէր, եթէ
ունենամ կաթիլ մը սէր, բոլոր սիրտերու դժոխքները արքայութեան կը փո-
խմ: Սիրել պիտի նշանակէր տեսնել չարիքը և սրբագրել զայն ներողամտօրէն:
Սիրել, բարձրանալ ու բարձրացնել է իր բարեկամներն ու շուրջիները: Սիրել
պիտի նշանակէր ազատագրել իր միտքն ու հոգին մեռած անցեալէն և ապա-
գային բացուիլ, նոր եռանդով և յառաջադրութիւններով: Այս քաղցր ու լայ-
նախոհ զգացումին է որ պէտք ունինք, մոռնալ կարենալու համար երէկուան
տրտմութիւնները և երթալու վաղուան գեղեցկութիւններուն:

— Աշակերտները իրենց զրաւարժութեան տետրակին մէջ, որքան վարի
տողերուն իջնեն, այնքան կը հեռանան ուսուցիչին տուած օրինակէն և այն-
քան աւելի կը վատթարանայ իրենց գիրը: Ուսուցիչը այն ատեն կ'ազդարարէ
աշակերտներուն, վեր նայեցէք: Այժմ ատենն է որ վեր նայինք, մեր նախ-
նիքներու օրինակին, որոնք գիտէին կուսիլ, երբ հարկը ներկայանար, բայց
դիւրաւ կրնային հաշտուիլ իրարու հետ և ներել իրարու, իբրև հայեր ու քրիս-
տոնեաներ: Այդ ոգիով նայինք իրարու, որպէսզի անցեալը ամչնայ և ապագան
ժպտի նոր յոյսերով և քաղցրութիւններով:

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

ԽՕՍՔԵՐ ԱՒԱԶԻՆ ՎՐԱՅ

1

Եթէ կ'ուզես երազել հոգիդ՝ բարձունքներէ ինկող քարին նման, կամ լեռներէն գլորուող գետի հանգոյն, մոռնալ գիտցիր յաճախ քեզ շրջապատող իրերն ու իրազարձութիւնները և մօտեցիր Աստուծոյ՝ Նուաճէ առօրեայ եսդ ու բարձրացիր գերագոյն Եսի բնագաւառներուն, ուր ամէն ինչ քաղցր է ու խաղաղ, Աստուծոյ նայուածքին պէս: Այն ատեն միայն պիտի կրնաս զգալ թէ հոգիդ մէկ մասնիկն է տիեզերքը լեցնող Մեծ Ճշմարտութեան, կաթիլը՝ հոգեկան գեղեցկութիւններու մեծ ովկիանին:

2

Բոլոր մեռնող բաները չուքերու կը նմանին, անհիշէ և ժամանակաւոր, որովհետեւ բնութիւնը յաւերժական փոփոխութիւններու խաղ մըն է, իսկ Ֆիզիքական գոյութիւնը՝ երազ մը լոկ, մեր հոգիին վրայ առկախ: Բայց հոգին կը պատկանի օաշխարհի մը, որուն օրէնքներու ճշգրիտ օրինադիրքը տակաւին տրուած է մարդուն:

Կեանքը խաղ մըն է, խաղա քեզի ինկած բաժինը պատուով, առանց կոտորելու խաղընկերիդ խաղալիքը: Սակայն քու ինքնութիւնդ խաղ մը չէ, կեանքը չի կրնար սահմանել քեզ: Կեանքը երազ է ու պատրանք, բայց քու բարձրագոյն մասդ վեր է այս երևութական խաղերէն, ան միայն կրնայ լսել ձայներ՝ որոնք քեզի կու գան երբեմն այդ բարձրագոյն բնագաւառէն, նման բանտարկեալին՝ որ կը լսէ բանտի պատերէն անդին ապրուած կեանքին ազմուկին փշրանքները:

3

Ուղաղեցուր բոլոր տենչերդ ու ձգտումներդ, կեանքը շատ կարճ է, հոգին ինքզինքը կարենալ գտնելու համար, խաղաղութեան կը կարօտի: Մահն ու ապա-

կանութիւնը բաժինն են մարմնին, բայց հոգին վեր է աշխարհէն: Մի՛ փորձեր մեծ ըլլալ ու երևիլ երևութական այս աշխարհին մէջ, ջանա՛ միայն գիտնալ ու գտնել մեծութիւնը որ քու մէջդ է: Յառաջդիմութիւնը ժամանակով պայմանաւոր է, բայց կատարելութիւնը յաւիտենականութեան կը պատկանի: Մեծագոյն գիտութիւնը որուն պէտք է տիրանաս, այն է թէ, դուն և Իերագոյնը նոյն էք, աշխարհը անկողինն է պատրանքներու և սուտ երազին:

4

Ուղաղ կարենալ ըլլալու համար պէտք է զօրաւոր ըլլալ: Զգայարաններու և պատրանքներու ազմուկին նուազումով կը շինուի այն ներուժ խաղաղութիւնը որ ոյժ է ամբողջովին:

Հանգրձէ գեղեցիկ մտածումներով կաբաւանը և քալէ ճշմարտութեան ուղիէն, քեզմէ քեզի երկարող: Մինակ ըլլալէ մի վախնար, բոլոր գիտակից ու մեծ մարդեր մինակ են այս աշխարհի մէջ:

5

Հաւատք ունեցիր անձիդ նկատմամբ, ու դժուարութեան լեռները հարթուած դաշտերու պիտի վերածուին: Մտածելը կերպ մըն է ճշմարտութիւնները տեսնելու, սակայն տեսիլքը, դէմայնդիմանութիւնը, լրումն է ճշմարտութեան: Մի՛ չփոթի հաւատքը հաւատալիքին հետ, մին տեսիլքն է իսկ միւսը չուք անոր: Հաւատա ինքզինքիդ և Աստուծոյ, կասկածամտութիւնէն աւելի մեծ մեղք չկայ, անիկա թոյնն է հոգիին: Մեծագոյն տկարութիւններն ու մեղքերը կը ծնին կասկածէն:

6

Փորձութիւնը բաժին է աշխարհին, մեղքը բաժինը մարդուն, սակայն եթէ կարենանք՝ գիտակցիլ մեր տկարութեան, անիկա այլևս կը դադրի տկարութիւն ըլլալէ: Պիտի կրնաս յաղթահարել բոլոր տկարութիւններդ՝ եթէ անկեղծ է հոգիդ, օրովհետեւ մեր լուսագոյն մասը աւելի ուժեղ է:

Այդ լուսագոյն մասը գիրագոյն եսն է մարդուն և Աստուծոյ, սէրը յաւերժաբն, որ վեր է կեանքէն ու մահէն, ան որ կրնայ

վանել բոլոր տրտման թվանիսն ու ցաւերը, բոլոր վախերն ու տատամուսները, Որ անշամանդաղ գեղեցկութիւն է, ոյժ է, խաղաղութիւն է, յաւերժութիւն է, էութիւնը բոլոր ապրող բաներու և իմաստը գերագոյն կեանքին:

7

Մինչև որ չյաղթահարես մարմին գաղափարը, չես կրնար տիրանալ ճշմարտութեան: Իրերու պայքարը ուրիշ բան չէ բայց գտնել ճշմարտութիւնը: Կրօնի ու բարոյականի նպատակը ուրիշ բան չէ բայց պարտութեան մատնել մարդուն մէջ այն կեդրոնական զգացումը՝ որ պարփակուած է սեռի, վախի, քուճի և կեդրոնի մէջ: Հոգիին ազատութիւնը միայն կրնայ մեզ զէմանալ իման բերել իրականութեան և ճշմարտութեան:

8

Յաւերժութեան մէջ ոչ մէկ արժէքաւոր և գեղեցիկ բան կրնայ կորսուիլ: մեր մտածումներն ու տեսները, մեր հոգիին լոյսերը և մեր աչքերուն աքցունքները գանձեր են հոգիին և տիեզերական մեծ գանձարանին: Բարձունքներէն անցին կայ բարձրագոյնը և աստուածներէն անցին կայ գերագոյն աստուածութիւնը՝ որ տակաւին վեր կը մնայ մեր հատուցութենէն: Ուր կը տարածուի լոյսի, գեղեցկութեան և խաղաղութեան մեծ ուժկանոսը:

9

Մեղքէն ու չարիքէն աւելի խոր՝ կայ բարութիւնը: Տիեզերքի գերագոյն գործաբանը բարութիւնն է՝ արտադրէ: Զարիքը երևութական է. երբ Աստուած կայ չարիքը իրական չի կրնար ըլլալ: Նոյնիսկ խաւարի մէջ լոյս կայ: Մեղքին նկարագիրը տկարութիւն է: Կեանքը իր լաւագոյն ձեւին մէջ երազ մըն է, կեանքէն անցին կայ հեռուն, ամենապարփակ միութիւնը: Մահը ֆիզիքական պարագայ մըն է: Եթէ տէր կարեւնաս ըլլալ տիեզերքին, տակաւ պարտիս տէր ըլլալ ինքզինքիդ:

10

Մարդուն զարգացման պատմութենէն

աւելի գեղեցիկ բան չկայ: Մարդուն անձնականութեան հաստատութենէն աւելի հետաքրքիր բան չկայ: Փորձութեան արժէքը և գաղափարներու կարեւորութիւնը նկարագրի շինութեան մէջ է:

Կարեւորութիւն մի՞ տար ուրիշներու ըսածներուն և ըրածներուն քու նկատմամբ, քու գործերդ կարեւոր են քեզի: Գու զգացումներդ ու գաղափարներդ պէտք ու քաղցրացուր վարպետ գինեգործին պէտք և մի գինովար զգացումներդ: Հոգիդ մի՞ դառնացնիր, ընդհակառակն զայն բաց մարդոց և Աստուծոյ: Զօրաւոր կարենալ ըլլալու համար պէտք է նայիս երկնքին, ծովին և արեւուն: Փոքր բաներու կարեւորութիւն տալը քեզ անձնասէր պիտի ընէ: մեծ և ընդարձակ իրականութիւններու սեւեռէ միաքոչ և փորձէ ըլլալ մեծ և տիեզերական:

11

Հոգիին մեր մատուցանելիք գեղեցկութեան ամենէն մաքուր տարրերը սիրոյ մէջ կը գտնուին: Սիրել կը նշանակէ ատել սպեղը և դառնալ կոյր շնչին բաներու նկատմամբ: Սիրել կը նշանակէ կերպարանափոխել փոքրագոյն մտադրութիւնները անսահման շարժումներուն: Զարիքը կը դառնայ թանկագին պատեհութիւն մը, երբ անոր մէջ զգանք զգլումի կատարեալ ազամանդը:

Պատրանք չկայ. ամենէն գոթախոտներն իսկ ունին անսպառ գանձ մը սիրոյ և գեղեցկութեան իրենց էութեան խորը: Հազար երակներ կան մեր ներսը սրտնցմէ մեր հոգին կրնայ ծծել աստուածային գեղեցկութիւնը:

ե .

‘ՊՁ ԵՎԻ ՊԱՇՏՈՆ ԱՌՆՈՒՆ՝ ԱՅԼ ՊԱՇՏՆԵԼ’

Զայնասփռուած Ս. Թարաբեում Յանաբէն

Մեր Տէրը այս պատգամով կը յատկանշէր աշխարհ գալու իր գերը, ոչ միայն ծառայելու մարդկութեան՝ այլև իր արիւնը տալու տնոր փրկութեան համար։ Տիրոջ կեանքին ամենէն յատկանշական գիծերէն մին է ծառայութեան համարելի ոգին, և Որդի Մարդոյ աշխարհ եկած էր ծառայելու մարդոց և ոչ թէ անոնցմէ ծառայութիւն ընդունելու։ Յիսուսի կեանքին ու գործունէութեան բոլոր երեսները կը բարացուցուն Նուիրեալ այս ծառայութեամբ՝ մարդկային բազմադէմի կարօտութիւններուն ի խնդիր։

Անն որ ձեր մէջէն մեծ կ'ուզէ ըլլալ թող ծառայ ըլլայ բոլորին։ Այս ոգիով տոգորեց իր աշակերտները, առաջնորդեց ու դաստիարակեց, որպէսզի «ծառաներ» ըլլան մարդոց՝ ճշմարտութեան, արդարութեան, լոյսի ու սիրոյ արօրադիր քարոզութեան իրենց ասպարէզին ու կեանքի բովանդակ ընթացքին մէջ։

Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցին, այսօր, ծառայութեան կը կոչէ Նոր ընծայեալ մը, որ մտադիւր յօժարակամութեամբ կ'ընէ իր ծառայութեան և կոչումին Ուխտը։ Մեզ կը վիճակի յանուն Հայ Եկեղեցւոյ կրկնէլ դարուցի ի դարս աւանդուած Աւետարանի ծառայութեան այս պատգամը թէ՛ ձեռնադրութեան շնորհը ընդունողին և թէ՛ ձեզ՝ բոլոր հաւատացեալներուդ, որոնք զգացուած հոգիով կը մանակցիք այս շնորհաբաշխութեան հանգէսին և հոգեւոր ուրախութեան։

Ի՞նչ կայ ասկէ աւելի խորունկ և աստուածային, զոր մարդկութիւնը կրցած ըլլայ սորվեցնել իր զաւակներուն քան անձնուրաքար ծառայել Աստուծոյ, Ազգին, Հայրենիքին և Մարդկութեան ու քրիստոնէական մեծ ընտանիքին։

Թէ պէտք է ծառաներ ըլլալ՝ ուրիշները զերծ պահելու համար չարիքէ և Նախապաշարութիւններէ։ Թէ պէտք է գերի ըլլալ իր կոչումին՝ ազատագրելու գաղա-

փարը։ Թէ պէտք է՝ սիրել ուրիշները՝ մոռցնել տալու իրենց ունեցած ատելութիւնները, քննն ու հեռը. հեզ և խռնար պարտինք ըլլալ՝ ամէնեւուրեմ մարտաւանները։ Թէ պէտք է բարեկամիք ըլլանք յիւրաքանչիւր, մեր շրջանակէն տարագրել կարենալու թշնամութեան և ատելաւազ զգացումներու չար սերմանողները։

Մարդկային որեւէ յարաբերութիւն կատարեալ չէ՝ եթէ չունի կնիքը բարեկամութեան, այսինքն, ծառայութեան և զուհողութեան գերազանց պտուղին։ Աշխարհը լեցուն է եղբայր մարդերով, բայց իրական եղբայրական բարեկամութիւնը բացառիկ է և քրիստոնէական միայն, և այդ է պատճառը որ Յիսուս «բարեկամներ» կոչեց իր աշակերտները, անոնց սիրոյն մէջ բարեկամութիւն փնտռեց՝ իրեն գերազանց և նուիրական կապ մարդկային սիրտերը իրար զօգող։ Ու անկէց ի վեր Քրիստոնէութեան բոլոր սուրբերը, մարտիրոսներն ու նահատակները, հերոսները և իրաւ հաւատացեալները, ճշմարիտ քրիստոնէի կեանքնկատած են բարեկամական կամ որդիական հաղորդակցութիւն մը Աստուծոյ հետ՝ Յիսուս Քրիստոսի միջոցաւ։

Ձեռք կրնար, սակայն, ծառայել Աստուծոյ և մարդկութեան, եթէ մեր բոլոր գործերուն և ձգտումներուն ետին չունենանք գերագոյն ուժը, Սէրը, Քրիստոնէական գաւառանքի, բարոյականի ու հաւատքի մայր երակը սէրն է, որուն շնորհիւ անմահ է քրիստոնէական կրօնը և Աւետարանը՝ յաւիտեանապէս չհինցող գիրքը։ Եթէ Աստուած հազար աշխարհներ իսկ ստեղծէր՝ լեցուն մարդերով, և եթէ անոնց սիրտերուն մէջ չկաթեցնէր իր գերագոյն ստորգրելիներէն մին՝ Սէրը, մարդկութիւնը գուցէ մերժէր իր պաշտանքը։ Մեր Տիրոջ սիրոյն վերջնական ու վճռական ապացոյցը եղաւ իր Արիւնը՝ զոր յօժարութեամբ թափեց, մեզ՝ մարդոց փրկութեան համար։ Աշխարհը դարերով առխարիսափ, փնտռել էր կրօն մը՝ որ մէկ լեզու ունենար՝ սիրոյ լեզուն։ մէկ դաւանանք՝ որ ընդունելի ըլլար ամենուն՝ Սիրոյ Գաւառանքը. մէկ Աստուծո՛ւ Սիրոյ Սէր Աստուծո՛ւ։

Քրիստոնէութիւնը Սիրոյ կրօնքն է և այդ սէրն է որ պէտք է թագաւորէ մեր

տուններէն, դպրոցներէն, ազգային, ընկերային ու կրօնական հաստատութիւններէն ներս, ու Սրբութեան համբոյրը եկեղեցիին մէջ և սէր բոլոր սիրտերուն խորը, Ան որ իր եղբայրը կ'ստէ, մարգասպան է, և ատելութիւնը՝ ծրագիրն է սպանութեան, իր սաղմնային վիճակին մէջ. իսկ սպանութիւնը՝ գործնականացած ատելութիւնը, եթէ ապրիւ կ'ուզէք, սիրեցէք, եթէ ամիւ ու զարգանալ կ'ուզէք, սիրեցէք, ու եթէ կ'ուզէք սիրուիլ ու յաղթել, դարձեալ սիրեցէք. վասնզի Աստուած սէր է և ի գլուխ պատուիրանին, առաքեալին քաջատրութեամբ, դարձեալ Սէր է:

Այսօրուան մարդկութիւնը արդարու թիւն կը փնտռէ ու խաղաղութիւն կ'որոնէ, բայց խաղաղութիւնն ու արդարութիւնը իրան իմնուիլ միայն Սիրոյ վրայ: Ատելութիւնն ու խաղաղութիւնը սակայն չեն կրնար զիրար գտնել և ոչ ալ հաշտուիլ իրարու հետ, առանց խաղաղութեան խորհրդանիշը եղող սիրոյն: Եղբայրասիրտիւնը քրիստոնէական մեծագոյն բարիքն է արդի քաղաքակրթութեան: Սիրել Աստուած ու մարդկութիւնը, ծառայել Աստուծոյ և մարդոց, քրիստոնէական կրօնի և մարդկային բարոյականիշու քաղաքակրթութեան զերգոյն պատուէրն ու պատգամն է, որ անգամ մը ևս ծառայութեան և սրբութեան այս բովանդէն կ'ուզողուի ձեզի բոլորիդ:

Արդարութեան, խաղաղութեան և սիրոյ այս պատգամին ընդմէջէն, այս առիթով, կը փափաքեմ որ մեր շնորհակալութեան և երախտագիտութեան զգացումները, միացած մեր սրտաբուխ աղօթքներուն, մատուցուին Ամենակալին՝ արեւշատութեան, երջանիկ ու բարգաւառ կեանքին համար Մեր արդարակոյրով և իմաստուն վեհապետին՝ Հիւսէյն Թաքաւորին, Հաշիմական գերդաստանի բալոր անդամներուն, ու իր բարեխառմ վառաժանութեան կորովամիտ պաշտօնակալներուն, որպէսզի Յորդանանը կարենայ վայելիլ խաղաղութեան և արդարութեան բարիքները տեսպէս, ու մեզ շնորհուի պատեհութիւնը ազատորէն Աստուծային Ս. խորհուրդը և մեր աղօթքները ձայնասփռելու ի սփիւռս աշխարհի ցրուած մեր ժողովուրդին հոգեւոր մխիթարութեան և ի փառս Աստուծոյ, որ է օրհնեալ յաւիտեանս, յաւիտենից. ամէն:

Հ.

ԴԵՒԵՆԱՐԱՆԱԿԱՆ

ՄԵՐ ՀԱՒԱՏՔԻՆ ՔԱՆԴԻԶՆԵՐԸ

(ՆՐԻԿ ԵՒ ԱՅՍՈՐ)

II

Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցին Քրիստոսի արիւնսով զնուած հաւատացեալներու ժողովն է, պատկերաւոր բացատրութեամբ, երկրէն երկիր բարձրացող ամուր աշտաւակը, Քրիստոսի միասիրտ և միակեղու հաւատացեալներուն: Մեր Եկեղեցին հրեղէն զէնքն է եղած մեր հոգիին, մեր պատմութեան արիւնոտ ծփանքներուն զիմաց, այլ մանաւանդ՝ մեզ իրարու զօրող, անխորտակ մենքի մը վերածող կապը: Այս սկզբունքով, մենք ապրողներս իրարու հետ ըլլալէ յետոյ, միացած կ'ըլլանք նաև մեր փառաւոր նախնիքներուն և անոնց անքակտելի հաւատքին:

Այս սրբազան միութիւնը անհրաժեշտ է թէ՛ դաւանական և թէ՛ բարոյական գետններու վրայ, ինչպէս նաև պաշտամունքի, տարողութեանց, շնորհարաշխութեան, և կանոնական ու վարչական կարգաւորման մէջ:

Հայ Եկեղեցին, իր գոյութեան առաջին օրէն իսկ՝ եղաւ մին այն արմատներէն, որոնց վրայ յետոյ պիտի բարձրանար քրիստոնէութեան հսկայ ծառը: Անիկա Աւետարանի և կէն նոյնիսկ ստացաւ իր կեանքին յոյգը, բոլոր միւս հին և մեծ Եկեղեցիներու կողքին: Անոնց հետ մշակեց և որդեգրեց Քրիստոնէական հաւատքին հրամանակարգ (Dogme) մայր սկզբունքները, և անոնց շարքին վրայ և՛ հզաւ մին անոնցմէ, որոնք յաւէտ կառչած մնացին Քրիստոնէական աստուածաբանութեան հնագոյն այն վարդապետութիւններուն, զորս ընդհանուր Եկեղեցին մտածած ու բանաձևած էր, երբ զեռ քիչ մը շատ մարդկօրէն մտածումներ էջին պղտորած իր ներքին կեանքը:

Ներկան անցեալին հետ կապող ամենէն ուժեղ զօրքերէն մին եղած է Հայ Եկեղեցւոյ մէջ՝ աւանդութիւնը, տեսա՞մ մը համայնական յիշողութիւն, որ՝ խառնուած, համաձուլուած ցեղային մտայնութեան հետ՝

ազգային ողջմտութեան նմանող բան մը զարձած է այլևս մեզի համար: Ան եղած է միշտ, աւելի կամ նուազ աստիճանով մը, չուկէտը իր ապագային մասին իր կողմէն որոճացուած ամէն հայեցողութեան: «Արաւս աւանդեցին մեզ հարքն մեր»: այս խօսքը անմաշ կաղապարն է եղած, որով կնքուած են մեր հաւատքին և ըմբռնումին վկայութիւններ տուող բոլոր վաւերագիրները:

Եկեղեցին իբրև Ս. Հոգիի ներգործութեան ներքե ընթացող հաստատութիւն մը, անվթար պահպանել պարտի առաքելական և հայրապետահաստատ աւանդութիւնները, որպէսզի չզրոյէ իր ինքնութեան և էութեան: Այս մեծ իրողութեան է որ կ'աւելարկէ Պօղոս առաքելը, իր Կորնթացիներուն գրած Ա. Թուղթին մէջ, հրք կ'ըսէ. «Աղաչեմ զձեզ եղբարք անուամբն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, զի զնոյն բան ունիցիք ամենեքեան, և մի՛ իցին ի ձեզ կերծուածք», և նշովքով կ'արգիլէ քարողութեան գուրս բան լսելը. «Այլ թէ մեք, կամ հրեշտակ յերկնից աւետարանեցէ ձեզ աւելի քան զոր աւետարանեցաք»՝ ձեզ, նշովեալ լիցիս (Պաղ. Ա. 8): Կը հրամայէ բացէ ի բաց մերժել կերծուածները և խորշիլ անոնցմէ, որովհետև անոնք դայթակողութիւն և պառակտում կը բերեն Քրիստոսի ճշմարիտ հօտին:

Աւանդական այս իրողութիւններու համաձայն, Հայ Եկեղեցին դարերով, ոգի ի բոյն, ջանացած է պահել իր միութիւնը Քրիստոսի հետ, իբրև նշան կատարելութեան և ներդաշնակութեան, վասնզի Քրիստոսի ճշմարիտ երկրպագունն չի կրնար չը խորշիլ և չհեռանալ իր հաւատքն ու օրրբացան զգացումները վիրաւորողէն և արհամարհողէն:

Մեր հաւատոյ հայր և երկրորդ Հուսաւորիչը Ս. Գրիգոր, բազմաթիւ անգամներ կը հրամայէ իր հոգևոր զաւակներուն՝ զգոյշ ըլլալ և չչեղիլ իր քարոզածներէն, «մ'չյաջլ և ո'չ յահեակոյ: Աստուածաբաւ հայրապետ միևնոյն ատեն մատնացոյց կ'ընէ նաև անոր օգուտը, և Ամենայն որ քակի ի միաբանութենէ հաւատոցն և սուրբ վարուցն, ոչ միայն հրաժեշտ լինի յերանուածնէն անտի, այլ և ի պատիժ լինի, և կամ

զսոյ ի ծառոյ կտրեալ ի հուր» (Յաճախ. էջ 114):

Հակառակ վերոյիշեալ մեծ իրողութիւններուն, մեր Եկեղեցւոյ բարձրաստիճան եկեղեցականներէն մին՝ որուն միտքը իր կեանքին պէս եղած է միշտ անկայուն, արտակիզորոն և աղանդավիտ, նոյնիսկ ամենէն նուիրական գեղիներու վրայ, նախ կ'ան Տիրան Վարդապետը, և այժմայն Տիրան Արքեպիսկոպոսը, այսպէս ուզած է արտայայտուիլ մեր կրօնի մեծագոյն իրողութեան, Յիսուսի Յարութեան նկատմամբ:

«Գայթակղութեան քար մը եղած է ... մարմնի յարութեան վարդապետութիւնը: Ամենէն անբանաւոր յայտարարութիւնը կը թուի տն՝ բազմաթիւ մարդերու, ըլլան աւանդ Քրիստոսի հօտէն ներս կամ դուրս իրարէն բռնողներ, ամենէն անբանաւորը զոր Քրիստոսի Եկեղեցին բրած ըլլայ և նետած՝ դարերու և մարդերու առջև՝ ճշմարտութեան մը պիտակովը: Կը թուի տն հաւատում մը՝ գրիթէ հայհոյանք՝ մարդկային իմացականութեան դէմ: Կան նոյնիսկ եկեղեցականներ՝ որ խիղճ կ'ընեն անդադառնալու՝ և խօսելու անոր վրայ, նախապաշարեալ և տգէտ երեւնալու վախէն, ժըմաց պաշտպանելու զայն» (Սիոն, 1935, թ. 5, էջ 140):

Տիրան Արքեպո. չի հաւատար Քրիստոսի մարմնով յարութեան, զայն նկատելով հայհոյանք և ամենէն անբանաւոր, և կ'աւելցնէ. «Քրիստոսնէութիւնը կ'ըսէ թէ Քրիստոսի գերեզմանը որ Արքաթ օրը խաչուած և մեռած մարմին մը ամփոփած էր իր մէջ, Երկուշաբթի առաւօտուն դատարկ գտնուեցաւ: Այս դատարկութիւնը բացատրող վարկածները այնքան դատարկ են ու ողջմտութեան հակառակ՝ որ նախապաշարեալ մտքի վիժումներ ըլլան անդին չեն անցնիր» (էջ 142):

Ամէն ճշմարիտ քրիստոնեայ գիտէ և կ'ընդունի թէ միւր Փրկիչը Զատիկի առաւօտուն յարութեամբ դուրս եկաւ գերեզմանէն, իր սեփական մարմնովը, անով վերացաւ երկինք և միևնոյն մարմնով վերստին պիտի գայ յարուցանելու մեռածները, ողջերուն հետ դատելու համար զանոնք: Մեր սրբազան հայրապետները ուզած են նոյնիսկ որոշ շեշտ մը դնել Նիկիական հանգա-

նակի Յիսուսի յարութեան վերաբերեալ համարին վրայ, նշողիւով մոլորութիւնը այն կերեւորկոսներուն՝ որոնք կը ժպրհէին քարոզիլ թէ Քրիստոս առանց մարդկային մարմնի բարձրացաւ երկինք:

Մեր Փրկչի մարմնով յարութիւնը կը հաստատուի առաքելական քարոզութեամբ. (Լորս աւետարանները, Գործք Գ. 15, Ժ. 40, ԺԳ. 30 ևս: Հռոմ. Ա. 4, Դ. 24 ևս: Պետրոս, Ա. 3, 27, Գ. 21 ևս): Բայց աւելի մանրամասնութեամբ՝ Պողոսի առկոնթացիա Ա. Թղթին մէջ: Այս հինգ վաւերագիրները համաձայն են իրարու հետ, պատմելու համար թէ Յիսուս պարտ ու պատշաճ թաղուելէ վերջ՝ վերակենդանացաւ, թէ իր աշակերտներուն երեւցաւ շատ անգամներ և անոնց տուաւ գերեզմանին վրայ Փրկալթութեան բացորոշ համոզումը:

Որովհետեւ, այն համոզումը թէ Յիսուս կրնայ վերապրիլ միայն իր հոգիովը՝ տեղ չէր կրնար գտնել առաքելներու մտքին մէջ: Յիսուս Քրիստոսի մարմնով վերակենդանումը հաստատուելով, առաքելական ուսուցումը — որ այս մասին համաձայն է մեր գարու գիտութեան լաւագոյնս հաստատուած արդիւնքներու հետ — կը պաշտպանէ մարդկային անձին տնւածելի միութիւնը, որ, ոչ միայն չի կերքուիր աւետարանէն, այլ անկէ կ'ընդունի իր լիուլի ներդաշնակութիւնը, այսինքն այն՝ որ բոլոր գարերու ջրիստոնեաներուն խոստացուած է Տիրոջ Յարութեան իրողութեամբ:

Փառաւորեալ Փրկչը նոյն է երկրաւոր Քրիստոսին հետ, միայն իր գործունէութեան պայմանները տարբեր են: Քննադատութիւնը և սոփեստ գիտնականութիւնը չեն կրնար բացատրել թէ ինչ է այս հոգեւոր գործարանաւորութիւնը՝ հարկադրաբար երկրաւոր կենցաղագրաբար Աւելորդ և անիմաստ է կարծել թէ կարելի է մարդկային հոսկացողութեան սահմանով բացատրել թէ Յիսուսի մարմինը գերեզմանի վրայ տարած յաղթութեամբ, կրնց ստուգիւ յառաջատուական փառաւորում մը, ինչպէս ուզած են խորհիլ աստուածաբաններէն ոմանք: Ինչ որ աւետարանական պատմուածքներէն յատկօրէն կ'իզարկացուի, սա է թէ Քրիստոս, երկրաւոր կենսութիւնէն ետք, ինչ որ աւետարանական է, պայմանները թօթափելէն ետքն ալ,

իրեններուն երեւցաւ անոնց ընտանի եղած ձեռն տակ, զանոնք լաւագոյն կերպով համոզելու համար իր մարմնով Յարութեան իրականութեան մասին:

Ինչգիշերը Հայ Եկեղեցւոյ աստուածաբան գաւառող մեծամիտ Տիրան Արքեպիսկոպոսը տակաւին չի գիտեր թէ թափուր գերեզմանը մեր Տիրոջ՝ բնութեան մէջ իր օրինակը չունեցող գերբնական երևոյթ մը և իրականութիւն մըն է, իրրեւ հրաշք և ստեղծագործութիւն: Աստուած, որ ի սկզբունէ արար գերկին և գերկիր, կը շարունակէ ստեղծել: Գիտութիւնը մեծաւի յարուսթեան բնեւրոյթը չի ճանչնար, գէթ չի հաստատեր: Յարութիւնը գաղտնիք մըն է գիտութեան համար, սակայն Քրիստոնէականութիւնն ու Քրիստոնեան կ'ընդունին թէ Յիսուս որ մեռաւ և թաղուեցաւ, վերակենդանացաւ իր մարմնով, և դարձեալ մարդոց տեսանելի, ըմբռնելի, շօշափելի, իմանալի և սիրելի եղաւ: Քրիստոնէականութեան մեծագոյն հրաշքը Քրիստոսի անձն է և այդ անձին Յարութիւնը: Յիսուսի մարմնով Յարութիւնն ու աստուածութիւնը իրարու լրացուցիչ եզրեր են, կարելի չէ մին ենթադրել և ընդունիլ առանց միասին: Ան որ աստուած չէ, չի կրնար ինչգիշերը յարուցանել. մեր գերագոյն համոզումն է թէ Յարուցեցաւ չոր Աստուծոյ յաւիտեակից Բանն է որ իր անձին վրայ մարդկային ժամանակաւոր գոյացութիւնը առնելով հանդերձ՝ ապրեցաւ իրրեւ Աստուած և մարդ միանգամայն, անբաժան պահելով Աստուածութիւնը իր մարդկայինէն և փոխադարձաբար: Մեր փրկութեան համար կամաւորապէս յանձն առաւ ոչ միայն չարաբանքն ու մահը, այլ նաև երեքօրեայ թաղուել և ինչպէս անպարագելի ծնած էր կոյս մօրէ մը, հաճեցաւ պարփակուիլ գերեզմանի մը մէջ՝ և համաձայն իր կանխապայմանութեան՝ թէ՛ շնչելիք որդի մարդոյ ի սիրտ երկրի գերիւ տիւս և գերիւ գիշերս (Մատթ. ԺԲ. 40): Մեզի համար մահուան դուռ և զոյգ գերեզմանը իրեն համար եղաւ կենդանութեան աղբիւր, կամ մայրենի արգանք, որ ընդունեց մեռեալ մը և ծնաւ որդի մարմին մը:

Բացի աւետարանական և առաքելական պատգամներէն, բոլոր սուրբ հայերը կը

հաւաստեն թէ Բրիտոս Բարոնթիւն առաւ գերեզման դրուած իր սեփական մարմնովը: Ուրիշ անբաժան էր Աստուածութիւնը: Սակայն մտիկ ընենք թէ ինչ կը գրէ Տիրան Արքեպիսկոպոսը: «Դեր օրերու այս մեծ հեղափոխութիւնը, «Բրիտոս մարդուն հոգին ի սկզբան միտ է մարմին եղաւ, բայց ի վերջոյ միտ մարմինը չբացաւ . . . ունայնու-թեանը զգեցած կարեկիր մարմինը, միզք եղած մասը, ապականութեան ենթակայ էր եւ եղաւ . . . Անոր մեռնելու վայրկեանը ուրիշ բան չէ՝ եթէ ոչ մտեղէն մարմնի գաղ-րիւր Բրիտոսինը ըլլալէ . . . Ոչնչացաւ ան այնպէս՝ ինչպէս կ'ոչնչանայ կիզելի նիւթը սաստիկ կրակին մէջ» (անդ, էջ 143 - 144):

Բրիտոսնութեան գերագոյն իրականու-թեան եւ խորհուրդին գէմ նետուած հայ-հոյութիւններ են ասոնք, կրօնաւորի մը կողմէն՝ որ Յարութեան իրականութեան եւ խորհուրդին մէջ չբացուի՞ գտաւ ուրիշ բան չի տեսներ: Եկեղեցիէն երիցս նոզովուած յայտնի հերետիկոսներ եւ անհաւատներն անգամ՝ չեն համարձակած բացորոշ կերպով ըսելու այսքան ծածաղելի անտեղութիւն-ները: Բրիտոսնէական հաւատքի հիմնակէտը նկատուած է մեր Փրկչի աստուածային մարմնին անապականութիւնն ու վերակենդա-նութիւնը:

Սակայն շարունակենք լսել, թէ ինչ կ'ընէ աստուածաբանութենէն ճառող այս մեծ իմաստակը, որ Տիրան Արքեպիսկոպոս Ներսիսեան անուշով ծանօթ է մեր եկեղեցականութեան շարքին մէջ, «Բրիտոս իր արձակած մահուան վճիռը գործադրեց նախ իր մտեղէն մարմնի վրայ, դատարկելով գեղեզմանը մարմինը, դիակը, ինչպէս պիտի դատարկուի տիեզերքը մօէն նիւթէ, երբ յաւիտեանները իրենց լրման հասնին, մինչ զԱյն ճանչցանք այս երկրի վրայ մտեղէն մարմնով՝ Գարութենէն ետք նոյն կերպով չէ որ ունի Ան իր մարմինը: Երբ փրկու-թեան գործը կատարուեցաւ՝ ալ չկար մարմնի մտեղէն, վերջացած էր անոր գերը» (անդ, էջ 144):

Իսկ ի՞նչ կ'ըսեն աւետարանները. «Եւ էր երեկոյ ի միաշարաթւոյ աւուրն, եւ դրօք փակելով՝ ուր էին աշակերտքն ժողովեալ վասն Կիւսի շրջից, եկն Յիսուս եւ եկաց ի

միջի նոցա, եւ ասէ ցնոսաւ. ողջոյն ընդ ձեզ, իբրեւ զայս տասց. եցոյց նոցա զձեռս եւ զկողան իւրօ (Յովհ. Ի. 19-20), Դարձեալ նոյն աւետարանին մէջ, «Ապա ասէ ցթովմաս, բեր զմատուին քո եւ արկ այսր եւ տես զձեռս իմ, եւ բեր զձեռն քո եւ մխեա ի կողս իմ, եւ մի՛ լինիր անհաւատ, այլ հաւատացեալ»:

Տակաւին, «Զի՞ խռովեալ էք, եւ ընդէ՞ր խորհուրդք ելանեն ի սիրտս ձեր: Տեսէք զձեռս իմ եւ զոտս, զի ես նոյն եմ. չօշա-փեցէք զիս եւ տեսէք, զի ոգի մարմին եւ ոսկերս ոչ ունի, որպէս զիս տեսանէք զի ունիմ: Եւ զայս ասացեալ եցոյց նոցա զձեռս եւ զոտս» (Ղուկ. ԻԲ. 38-41):

Այդպէս բոլոր իր աշակերտներն ու բարեկամները, որոնք տեսեր էին Անոր գեղեզմանովը՝ իբր մեռեալ, տեսնելով, լսելով եւ չօշափելով Ձինքը ինչպէս երբեք, կ'ընդունին Ձայն իբրեւ կենդանի: Բոլորն ալ կը ճանչան Ձայն, ոմանք՝ պարտէլին մէջ, իր նայուածքէն ու ձայնի չնշտէն. ուրիշներ՝ Վերնատան հաւաքումին մէջ, իր վերքերէն եւ սիրոյ սաստէն. այլք՝ ծովակին ափուքը, իր սրտապնդող ժպտին քաղցրութենէն, եւ ուրիշներ տակաւին՝ լոյս երկնքին տակ, կամ խոնարհ յարկի մը տեղանին առջեւ, իր անձին երանաւետող ներգործութենէն:

Բրիտոսի մարմնով Թարութեան հաւատքը խարխիւն է քրիստոնէական կեանքին, առանցքը Բրիտոսնութեան քարոզութեան եւ հիմնապայմանը հոգեւորական աստիճանի արժանեաց, կրօնական ասպարէզի ու է գործիչ երբ չունի Բրիտոսի մարմնով Թարութեան մասին իրական հաւատք, չի կրնար լրիւ կատարել իր գործը:

Ձի բուռը ապացոյցներ գոտաւորել վիտնորէն ու ճառել ոգեւորուած հետադու-թեամբ, այլ վկայ լինել, խօսիլ ոչ թէ արուեստով, այլ կեանքով՝ Վկայել՝ կը նշա-նակէ ականատեսի համոզումով արտա-յայտուիլ:

Բրիտոսի Թարութիւնը քրիստոնէական կեանքին «կեդրոնական ճշմարտութիւնն է». անոնք որ հոգեկան ներքին փորձա-նութեամբ, այսինքն իրազգած յայտնա-տեսութեամբ կրնան վկայել Անոր մասին, առաքելական արժանիքի է որ կը տիրանան:

Առաքեալները, Պետրոսէն մինչև Պօղոս, հաւատացած են՝ վասնզի տեսած են, տեսած են՝ վասնզի տեսնելու բան մը եղած է, վասնզի Յիսուս, զոր իսկապէս տեսած են, իրապէս գերեզմանէն դուրս ելած էր իր մարմնով։ Եթէ Քրիստոս Յարութիւն առած չէ իր մարմնով, ոչ միայն մեր մէջ չի կրնար ունենալ այն ներգործութիւնը զոր մենք կ'ենթադրենք, այլ ընդմիջաբաժնուած կը մնայ իր Եկեղեցիին, ընկզմուած ըլլալով գերեզմանէն, և մենք, իր կարծեցեալ աշակերտները, առանց Աստուծոյ և առանց յոյսի կը մնանք Եկեղեցիին մէջ։

Իսկ Համբարձումը բնական պատկեր է Յարութեան, որուն հետ յաճախ կը շփուի արդէն առաքելական ուսուցումին մէջ։ Առաքելական Թուղթերը չեն խօսիր Փրկչի այս վերածնունդի մասին, բայց կ'ենթադրեն զայն, երբ կը հաստատեն Յիսուս Քրիստոսի բազմաթիւ փառաց մէջ։ Այսպէս, Յարութեան Քրիստոսը անկորնչական կեանքի սկիզբը կ'ըլլայ, իր Եկեղեցիին համար, զայն միշտ վեր բռնելով զարեւու ընդմէջէն, մինչև որ օր մը Անոր հետ ըլլայ իր վերջնական յաղթանակի միջոցին, երկնից հանդստեան ու փառքին մէջ։

Արեւմտեան Յարութեան մեր Տէրը նոյն էր և ունէր մարմին և ռոկոր. հետեաբար նշովեալ պէտք է նկատել բոլոր այն ապուրձան ջրիստոնիսները, երբ մանաւանդ առնենք իրօնաւորներ են, որոնք կը յանգզին չարափառ Տիրանին հետ հաշտութեամբ ուրանալ Քրիստոսի մարմնով Յարութիւնը, յայտարարելով թէ Յիսուսի մարմինը ոչնչացած է գերեզմանին մէջ նորիմ տարրաւորութեամբ։

Մարմին Յարութիւնը նախկին կեանքի մէջ վերահաստատում մը (Restoration) չէ, այլ յայտնութիւն նոր կեանքի մը, նոր ուժերու և նոր գործունէութեան եղանակի մը։ Տէրը Յարութիւն առաւ գերեզմանէն, և անոնք որ Ձինքը գիտէին՝ ճանչցան թէ Ան նոյն էր։

Մարմիններու յարութիւնը զմեզ գոյութեան նոր փուլի մը մէջ կը գնէ, որու մասին մենք մեր արդի վիճակին մէջ չառաւարտ կերպով միայն կրնանք գիտնալ։ Յիսուսի անձին մէջ մենք կը տեսնենք մար-

դուն աւարդութիւնը, իր մարմինը և իր հոգին միասին Յարութիւն առած գերեզմանէն ու փառաւորուած, որ է ըսել թէ բան մը չպակսելէն զատ, վրան աւելցած է փառաւորութիւնը, այսինքն ապականացուն անապական եղած և մահկանացու մասը անհաւորով կրնանք եզրակացնել թէ մարմինը էական է մարդուն ամբողջութեանը համար, ըլլայ հոս ըլլայ ապագայ կեանքին մէջ։

Հայ Եկեղեցւոյ մէջ, դարերէ ի վեր, առաջին անգամն է որ եկեղեցական մը կը համարձակուի ուրանալ Քրիստոնէութեան մեծագոյն իրականութիւնը, Յիսուսի մարմնով Յարութիւնը, հակառակ Նիկիական հանգանակի բացորոշ տրամադրութեան, սչարչարեալ, խաչեալ, թաղեալ, յերբորդ աւուր յարուցեալ, ելեալ յիկինս նոյնին մարմնով և նստաւ ընդ աշմէ Հօրոյ։

Տիրան հրեականոյ այս գալթակողութիւնը տտեմին գրաւեց ուղարկութիւնը մեր Եկեղեցւոյ բարձրագոյն գասէն կարգ մը եկեղեցականներու, Նիրսէս Արքեպս. Մելիթեանցեան, Գարեգին Եպս. Յովսէփեան, Ռիթմարեան հայրեր, որոնք Թորգոմ Պատրիարքին զբաժ իրենց նամակներով և մամուլով դատապարտեցին չարափառը, պահանջելով որ կարգադրուի ան, նկատելով որ հաւատքէ պարպուած եկեղեցականը ամենէն վտանգաւոր և հրէշալիս տիպն է, զոր կարելի ըլլայ երբեք երեսակալի։ Թորգոմ Պատրիարքը այդ օրերուն խնայեց իրեն, բայց զազրեցուց զինքը Ժառանգաւորաց Վարժարանի և Ընծայարանի Տեսչութեանէն և դուրս զրկեց զինքը Վանքէն։

Այս գալթակողութիւնը փոխանակ իր վրայ հրաւիրելու մեր եկեղեցականութեան զգուշանքն ու զայրութիւնը, իր մանկաւեկները աստուածաբանի տիտղոսին արժանացուցին զինքը, և մեր անտեղեակ ու կիսակիրթ եկեղեցականութիւնն ալ ընդունեց և ուղեց համոզուիլ այս չըլուած իրողութեան։

Ե.

ԺԱՄԱՆԱԿԻՆ ՀԵՏ

Ժամանակին հետ, ժամանակին պէս,
Կը հոսին ջուրերդ, գետ նուիրական,
Ափերուդ վրայ ուռենիներ կախ՝
Խորունկ կը խոկան.
Մի՛ վազեր այդպէս, գետ ապերասան,
Մինչեւ աւարտել երգըս կարենամ:

Յաւերժանարսեր մեկնեցան վաղուց,
Եզերմներէդ սուրբ,
Ծառի մը շուրջն ուսած կը նայիմ,
Ջուրերուդ պոսոր.
Մի՛ սուրար այդպէս, գետ նուիրական,
Մինչեւ աւարտել երգըս կարենամ:

Խորն հայելիիդ՝ ըստուերներ հազար
Մութ ու դակահար,
Եւ տեսիլն Անոր որ զերթ ուխտաւոր,
Տիգրիդ փոխարկեց լոյսի փաղցածոր.
Մի՛ վազցներ այդպէս, լոյսերու շարանն,
Ջուրերդ սրբազան,
Մինչեւ աւարտել երգըս կարենամ:

Երիւզն հեռուն, փոշիներու տակ
Կը ննջէ անդոր,
Զայնն է փողերու, խոր դրդրդածայն,
Կը փանդունն նորէն փաղտները հին,
Աշխարհները նոր,
Հալած մոխիր է անցեալ փառներու
Ծովակն այս Մեռեալ.
Բայց թող խաղաղին անցեալն ու ներկան,
Մինչեւ աւարտել երգըս կարենամ:

Վրբան մը ինչպէս՝ երկնի դէմ լարուած,
Լեռն է փորձութեան, չարին տաղաւար,
Քարերն տակաւին հորաւերներով հին,
Կախարդանով նոր, հացի չեն փոխուած,
Բայց մարդն այսօրուան,
Պատառ մը հացի իր խիղճն է ծախած:

Թող ցամփին ալլես ջուրերդ, նորդանան՝
Երգըս կանգ առաւ,
Բառերու փոխան, արցունքներ կ'իյնան
Աչերէս կաթ, կաթ:

Վ.ՏԱՐԱՆԳԻ

Վ Մ Յ Ա Կ Յ Ո Ւ Թ Ի Ն Ն

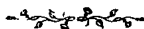
Քամալի յիշատակին

Վիշերդ այնպէ՛ս խորունկ կը զգամ ես այս գիշեր,
Եւ իմ գիմներս անոր դիմաց այնպէս անհար...
Ցաւիդ դիմաց հոգիս անա ծունկի իջեր,
Կը հեծեծէ քեզի համար:

Որք ես մեծցեր, ըսին ինծի, գիտեմ, կը զգամ...
Ու հիմա ալ որքեալորի պիտի մընաս.
Արհամարհէ կեանքն ու աշխարհ ու ամէն բան
Քոյր իմ, որպէսզի դիմանաս:

Կ'ուզեմ սակայն չըկորսընցնես դուն քու կորուզ,
Յիշատակն իր քեզի ըլլայ թող քաջալեր.
Իր զաւակին ալ սեւեռէ սէրդ ու գորովդ
Եւ նորոգէ հոգւոյդ աւերն:

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆԿ

ԼՈՅՍԵՐԸ

Թող վառուին լոյսերը մեր բոլոր,
Թող լոյսով ողորուի ամէն ուր՝
Ե՛ւ նամբայ ն՛ւ պուրակ ն՛ւ փողոց,
Թող վառուին լոյսերը մեր բոլոր:

Ձենք մոռցած տարիներն ահաւոր,
Դիշերները դաժան ու մթին,
Երբ լոյսի էր կարօտ մեր հոգին,
Թող վառուին լոյսերը մեր բոլոր:

Թող վառուին, թող վառուին ամէն օր,
Թող ծփան ձիթաղին ամէնքին,
Եւ խլուած կեանքի պէս թանկագին,
Թող վառուին լոյսերը մեր բոլոր:

ՎԱՀԱՆ ԳՐԻԴՈՐԵԱՆ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ

«Երկինքն ամպել է, գետինը թաց է»,
Անծրե՛ն է երգում, թէ քնարը թո՛,
Քնարիդ երգով իջաւ երեկոն,
Ու երգիդ առաջ իմ սիրտը բաց է :

Դու ի՛նչ կ'անէիր՜էլ ուրիշ քնար,
Երբ մատնեռուդ տակ սիրտն իմ աշխարհի
Երգում է այնքա՛ն, այնքան քնքշաբար,
Որ քնքշանում է եւ սիրտը քարի :

ԱՂԱԽՆԻ

ՀԱՅՐԵՆԻ ԶՐԵՐԸ

Հայրենի ջրե՛ր ... դաշտում շուրճորում,
Յաւերժ կարկաչով խօսում է՛ն՜նրանք,
Երանի՛ նրան ով հուն՜է փորում,
Որ մենք այդ հունով երգենք ու գնանք :

— Երանի՛ նրան, ով արդար ծեռքով
Փորել է այս խոր ջրանցքն ու առուն,
Որ մենք կարկաչենք յաւերժի երգով,
Եւ բերենք մեզ հետ վարդեր ու զարուհի :

Երանի՛ նրանց, որ սրտով զուարթ
Դեռ նոր պիտի գան, նոր հուններ փորեն,
Որ մենք մտնելով նոր պարտէ՛զ ու արտ՝
Դառնանք ողկոյզներ եւ ոսկի ցորեն :

Երանի՛ եւ բեզ, որ մեր եզերքին
Կանաչ խնդութիլն, սէր պիտի երգես ...
Թէ երգդ էլ նման լինի մեր երգին՝
Երանի՛ եւ բեզ, հազար երանի :

ՍՈՒՐԷՆ ՎԱՀՈՒՆԻ

ՀԱՅՍՏԱՆԻ ՎԱՆՔԵՐ

Ս. ԲԱՐՔՈՂԻՄԵՆՈՍԻ ՎԱՆՔ

Ս. Բարթողիմէոսի Վանքը կը գտնուէր Վասպուրականի Աղբակ գաւառին մէջ: Տաճարին ձախակողմեան մատուռին մէջ կը տեսնուէր Հայաստանի առաջին լուսաւորիչ Ս. Բարթողիմէոս Առաքեալի գերեզմանը: Վանքը պատած էր պարիսպներով և աշտարակներով և ունէր բազմաթիւ խուցեր միաբաններու համար:

Ս. Բարթողիմէոսի Վանքին մէջ մշակութային նշանակելի գործունէութիւն մը է ծաղկած: Հոն նստող Վանահայրերէն, որոնք միաժամանակ Աղբակի գաւառին առաջնորդներն էին, յիշատակելի են հետեւեալները:

1. — Յովնանէս Արքեպիսկոպոս, որ 1345ին Մաշտոց մը գրել կու տայ Գրիգոր Դարին. — Հ. Հ. Ոսկեան, Վասպուրականի Վանքերը, Գ., էջ 791:

2. — Տէր Սեփանոս, որուն քեռորդին՝ Պետրոս քահանայ, 1398ին, Ս. Բարթողիմէոսի Վանքին մէջ, Պետրոս գրչին օրինակել կու տայ մէկ Մեկնութիւն Հնգամասեցի վարդանայ. — Պաշկեան, Յիշատ. ԺԴ. Դարի, էջ 621-2:

3. — Մեսրոպ Եպիսկոպոս, 1418. — Փիրղալէմեան, Նօտարք, էջ 56:

4. — Յովնանէս Արքեպիսկոպոս, որդի Ներսէս Քահանայի և Պարթի Պաթուրի, 1438ին կը ստանայ Յայրաւուրք մը, ուրուն յիշատակարանին մէջ գովումը է իրրեք քաղ հովուակետ, ողորմած, աղքատասէր և առատաձեռն. — Աճառեան, Յուցակ Զեռ. Թաւրիկի, էջ 41:

5. — Հայրապէս Արքեպիսկոպոս, 1458. — Ոսկեան, Գ., էջ 794:

6. — Յովնանէս Արքեպիսկոպոս, 1487-90. — Ժանիկեան, Հնութիւնք Ակնայ, էջ 84 (16): Ս. Թօփճեան, Յուցակ Զեռ. Պաշկե Վարդապետի, Բ., էջ 51 (75):

7. — Տէր Սահակ, 1557. — Հ. Բ. Սարգիսեան, Յուցակ Զեռ. Վնեհարկի, Ա., էջ 529:

8. — Յովնանէս Արքեպիսկոպոս, 1611, գովարանումը իրր ամենաներսուն և քաջ բարունի. — Ոսկեան, Գ., էջ 796:

9. — Տէր Կիրակոս Բաբունացի, 1646: Սահակ արեղայ կը վկայէ թէ Կիրակոս բաբունացիտ շատ լաւ զարդարած էր Վանքը և ժամասացութեան պահուն քսան երեսուն կարգացողներ անպակաս էին. — Աճառեան, Յուցակ Զեռ. Թաւրիկի, էջ 104:

10. — Յովնանէս Վանահայր, 1655. — Ոսկեան, Գ., էջ 796:

11. — Եսայի Վարդապէս, 1659-80: Սահակ Դպիր Վանեցի, 1680ին, հոս ծաղկած և կազմած է հին Աւետարան մը. — Լալայեան, Յուցակ Զեռ. Վասպուրականի, Թ. 240, էջ 568: Ոսկեան, Գ., էջ 796-7:

Ս. Բարթողիմէոսի տաճարին գմբէթը երկրաշարժէն կը թոյի 1715ին:

Վանքին ալ թեւ, որ փլասումը էր երկրաշարժէն, կը նորոգուի 1751ին:

Եկեղեցին և Վանքը կը նորոգուին, 1760ին, Հիմի միաբան Յովնանէս Մոկացիի և իր եղբորորդի Նիկապարի ջանքերով. — Ոսկեան, Գ., էջ 797-8:

12. — Սեփանոս Վրդ. (Եպս.), 1763-6. — Ոսկեան, Գ., էջ 798-9:

13. — Խաչատուր Վարդապէս, 1771ին կը ստանայ Ներսէս Շնորհաւուր գրութեանց մէկ հին ձեռագիրը, 1284ին գրուած. — Աճառեան, Յուցակ Զեռ. Թաւրիկի, էջ 15:

14. — Սեփանոս Եպս. Սալմասեցի, 1778-83. — Ոսկեան, Գ., էջ 800:

15. — Խաչատուր Վարդապէս, 1791-1801, Բարդուհեռու Ծաղկաքաղ մը կ'օրինակէ 1791ին. — Աճառեան, Յուցակ Զեռ. Թաւրիկի, էջ 25: Ոսկեան, Գ., էջ 800-801:

16. — Իսրայէլ Եպիսկոպոս, 1817-35, իր օրով Վանքը շատ կը յառաջանայ և կ'աւելնայ 13-15 վարդապետ միաբան. — Ոսկեան, Գ., էջ 802: Աճառեան, Յուցակ Զեռ. Թաւրիկի, էջ 9:

17. — Նիկապար Վանահայր, 1860-78: Ս. Բարթողիմէոսի տաճարին մեծ կաթողիկէն նորոգած է. — Ոսկեան, Գ., էջ 803:

ՅԻՊԵԱՅ ՎԱՆՔ

Յիպնայ վանքը կը գտնուէր Բյուզնդիայ գաւառի հիւսիսային արեւելեան կողմը. Սիփանայ սարին գոգը. համանուն զիւղին մօտ, Ռոմէ կէ քաղաքէն գէպի հարաւ. Եկեղեցին կառուցուած էր յանուն Ս. Ստեփանոսի վանքին համբաւաւոր սրբութիւնն էր վասիլ Թադաւորի Ս. Նշանը. Յիպնայ վանքը պատմութեան մէջ կ'երեւի կարճ պահ մը միայն, այսինքն 1393-1451. — Փիրղալէմիան, Նօտարք, էջ 53, 77: Ոսկեան, Վասպուրականի վանքերը, Ա., էջ 135: Յիպնայ վանքին առաջնորդներուն մասին որոշ տեղեկութիւններ չկան: Կարելի է յիշել հետեւեալ երկու անունները.

1. — Գրիգոր Վրդ. Խլաթեցի, Մերեմց, 1417-25, աշակերտ Ապրակունեցի Սարգիսի և Տաթևայի Գրիգորի: Յիպնայ վանքին մէջ նահատակուած է 1425 Մայիս 9ին. — Նօտարք, էջ 53:

2. — Միքայիլ Սպիսկոպոս, 14°. — Խաչիկեան, Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 644:

Յիպնայ վանքին մէջ գրչութեամբ պարագողներ ալ տակաւ եղած են: Ծառնոթ անձերն են հետեւեալները.

Ա. — Գրիգոր Վրդ. Խլաթեցի, Մերեմց, իշ. Գրիչ, 1393ին, Յիպնայ վանքին մէջ աւարտած է մէկ Աւետարան, Յովհաննէս քահանայի խնդրանքով. — Խաչիկեան, Յիշտ. ԺԴ. Դարի, էջ 599:

Բ. — Յովհաննէս Կրօնաւոր, Գրիչ, որդի Ամիրի և Մամիսաթունի. 1408ին օրինակած է մէկ Գանձարան, Վարդան Կրօնաւորի փափաքով. — Խաչիկեան, Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 91-2:

Գ. — Մկրտիչ Գրիչ, աշակերտ Թումայ Կրօնաւորի. 1414ին օրինակած է մէկ Կցրդարան, Մկրտիչ քահանայի խնդրանքով. — Ջեռ. Ս. Թ. 2431:

Դ. — Գրիգոր Վարդապետ, Գրիչ, 1419ին օրինակած է մէկ Աւետարան, Յովհաննէս Գահանայի համար. — Խաչիկեան, Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 224-5:

Ե. — Յովհաննէս Կրօնաւոր, Գրիչ, 1450-57, որդի Յովհաննէսի և Սառայի, օրինակած է

1. — Աւետարան, 1450ին, միայնակապ Կարապետի փափաքով. — Նօտարք, Թ. 182, էջ 166: Հալախեան, Յուլիան, Յիշտ. Վասպուրականի, էջ 405: Խաչիկեան, Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 644:

2. — Մատթոց, 1457ին, տառուէր Զաւրիկ-Յովհաննէսի համար. — Խաչիկեան, ԺԵ. Դարի Յիշտ., Մասն. Բ., էջ 80:

Ձ. — Յովհաննէս Կրօնաւոր, Տարեգիր, 1451. — Փիրղալէմիան կը ծանոթագրէ, օրին՝ տնայէն թուի թէ՛ սոյն Յաննէս Կրօնաւորն է 182 թիւ Աւետարանի գրիչն. — Նօտարք, էջ 167:

Յիւսասակարան Մկրտիչ Գրիչի, Ջեռ. Ս. Թ. 2431, էջ 417-8:

Փոռք Ամենատուրք Սրբորդութեան Հօր և Որդոյ և Հոգոյի Որոյս, որ ետ գաւրութիւն տկարիս հասանելի լի վերջ Կցրդաւանիս՝ ի վանքս Յիպնա ընդ հովանեաւ Սուրբ Կաթողիկէիս Սուրբ Ստեփանոսի, և վասիլ Թադաւորի Սուրբ Նշանիս, ձեռամբ յոգնամեղ և անարհեստ գրչի Մկրտիչի խընդրս սրբասնեալ քահանայի Մկրտիչի վայելուանձնի իւրոյ և յիշատակ ծնօղաց իւրոց:

Արդ աղաւթեմք զամենհոսեան որք օկտիք ի սմանէ կամ գաղափարէք յիշեցէք ի սուրբ յաղթս ձեր զհայրն իւր զՅաննէս քահանայ գիտնեցեալն առ Քրիստոս և թողութիւն հայեցեցէք նմա, և զհրաքսն իւր զՄովսէս և զՆաղարն. և որ զԱստուած ողորմին ասէ՛ Աստուած իւրն ողորմեցի, ամէն:

Եւ զուսուցիչն իմ զԹումայ Կրօնաւորն յիշեցէք ի Քրիստոս:

Ի թվին ԳԿԴ [= 1414]:

Այլ և օրինակիս շնորհողի Յովհաննէս սրբասնեալ քահանայի, Աստուածն ամեն. նայիլ պարգեւէ նմա զիւր արքայութիւնն՝ իւրն և ծնօղաց իւրոց ամէն: Եւ զժողովեալ գաւազն իւր ընդ երկայն աւուրս առնէ Աստուած: Ամէն և եղիցիս:

Այս ձեռագիրն ալ կը պարունակէ Սահակոսիտ Սիւնեցիի գրած ձրքունի Մարիամ անապական տաճարս կցուրդ (էջ 274-7), զոր ժամանակին հրատարակած ենք, առնելով մեր թ. 1741 ձեռագրէն (Տեա Լուսկ, 1951, էջ 366):

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՂԱԿԱՆ

ԳՐԱԴՐՈՍՈՒԿԱՆ

«ԼԻԱԿԱՍԱՐ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒԻ

ՀԱՄԵՍԱՏՈՒԹԵԱՄԲ 562 ԼԵԶՈՒՆԵՐԻ»

Ն Ե Ր Ա Ն Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

ՀԱՂԱՅԻՄ ԱՆԱՌԵԱՆ — ՆՐԵԱՆ — 1955, էջ 655

Նոր պարսկերէնը սենի բազմաթիւ բարբառներ, որոնք կը բաժնուին երեք խումբերու։

ա) Կեդրոնական բարբառներ, որոնց գիրաւորն է փարսին կամ կրակապաշտ պարսիկներու բարբառը։ Փարսիները ըլլալով իսկական պարսիկներու ներկայացուցիչները, լեզուով ալ շատ անաղաքտ մնացած են։ Մինչդեռ բուն պարսկերէնը, մանձնտական կրօնքի պատճառով, խճողուած է անհամար արաբերէն բառերով, փարսին գրադաշտական կրօնքի շնորհիւ, բոլորովին գերծ մնացած է այդ աւելորդ խառնուրդէն։ Փարսները ցրուած են Հարաւային Պարսկաստանի մէջ, բայց անոնց գլխաւոր քաղաքն է Նկտ քաղաքը։ Հնդկաստան՝ Պոմպէյ ալ շատ փարսեր կան, բայց անոնք կուճարաթի կը խօսին։

Ստորե կը ներկայացնենք ամբողջական մատենագրութիւն մը իրանեան ճիւղի մասին, ինչ որ իկանեան կը կատարէ մասնակի կերպով։

1) Ընդհանրապէս իրանեան ճիւղի մասին Geiger & Kuhn, Grundriss der Iranischen Philologie, 2 հատոր, Strassburg, 1895 - 1901 (աւելուածով մը Սահիթիէնի մասին, 1903); H. Reichelt, Iranisch (Geschichte der idg. Sprachwiss. IV. 2), Berlin, 1927; H. W. Bailey, Պարսիկներ (բարբառներ) յօդուածը՝ Encyclopédie de l'Islam մէջ։

2) Հին պարսկերէնի մասին՝ Meillet-Benveniste, grammaire du vieux - perse, Paris, 1931; Herzfeld, Altpersische Inschriften, Berlin, 1938; R. G. Kent, Old Persian Grammar, Texts, Lexicon, New Haven, 1950; W. Hinz, Altpersischer Wortschatz, Leipzig, 1942։

3) Պահլավերէնի և միջին պարսկերէնի

մասին՝ P. Tedesco, Dialektologie der Westiranischen Turfantexte (Le Monde Oriental, XV, էջ 184 - 258); H. S. Nyberg, Hilfsbuch zum Pehlevi, 2 հատոր, Leipzig, 1928 - 1931; W. Henning, Das Verbum des Mittel persischen der Turfanfragmente (Zeitschrift für Indologie und Iranistik, IX, 1933, էջ 158 - 253); O. Hansen, Die mittelpersischen Papyri, Berlin, 1938, (Abhandl. Berl. Akad. 1937)։

4) Պարթևերէնի մասին՝ A. Ghilain, Essai sur la langue parthe, Louvain, 1939։

5) Պարսկերէնի մասին՝ P. Horn, Neupersische Schriftsprache (Grund. iran. Philologieի մէջ)։ H. Jensen, Neupersische Grammatik, Heidelberg, 1931; Lambton, Three Persian dialects, London, 1938։

բ) Կասպեան բարբառներ, որոնք կը խօսուին Կասպից ծովի հարաւային և արեւմտեան եզերքները, որոնց գլխաւորներն են, արեւելքէն դէպի արեւմուտք ուղղուելով, մաղանսարանի, սեմլանի, փլափի, քալիւի (91000) և քոքերեհ (125000) բարբառները։ Վերջինը կը խօսուի Շամախի շրջանին մէջ։ Կան մինչև իսկ թաթարալեզուներ, որոնք կը բնակին Շամախի Մատրասա, Ղուբայի Խաչմաս և Քիլիվար, Ղլլարի Բեքիթէյ կամ Ղարաշալի գիւղերը։

1) Կասպերէնի մասին՝ A. Christensen, Contribution à la dialectologie iranienne, Copenhagen, 1930։

գ) Բալիլի բարբառներ, որոնք կը կազմեն իրանեան լեզուներու հիւսիս արեւելեան ճիւղը և սահմանակից են մէկ կողմէն թուրքերէնին և միւս կողմէն հնդկերէնին։ Այս բարբառները կը տարբերին տաճիկներու բարբառէն (սր թուրքիստանի ընդի իրանցիներուն բարբառն է) և ասով ցոյց կու տան թէ, Բամիլի շրջանի այս պարսիկները բուն իրանցի պարսիկներն են, որոնք փախելով արաբական արշաւանքէն, ապաստանած են այս լեռները։ Անոնք աւելի երկար պահած են ընդհանրապատկան կրօնքը (սրու հետքերը մինչև այսօր ալ կը մնան իրենց մէջ) և աւելի ուշ մանձնտական դարձած են։ Այս խումբի բարբառներն են՝ սարիսլի, Երվան, Կալիս, Խելլաւի, Ղիլլաւի, մինչև իսկ, Երվան, Կալիս, Խելլաւի, Ղիլլաւի, Բուսանի, սանդիլի։

1) Բամիլեան բարբառներու մասին՝ W. Lentz, Pamir - Dialekte, Göttingen, 1933; H. Sköld, Materialien zu den iranischen Pamirsprachen, Lund, 1936; G. Morgenstierne, Indo

չև նոր — Պայազլուտ Անոնց կենդանավայրը
 Զախրու լեռներու շրջանն է։ Քիւրտերը հին
 ցեղ են, ապահովաբար նոյնն են Քսենոփոնի
 Καρδοσύχοι, ասորիներու qordo, հին հայոց
 Կորճայ կամ Կորզուացի կոչուած ցեղին հետ։
 Անոնք բաժնուած են բազմաթիւ աշխրեթ-
 ներու, որոնք շատ անգամ իրարու հետ
 թշնամական յարաբերութիւն ունին։ Անոնց
 մահնախորտ բնակութիւնն է Աղբոզէն մինչև
 Ուրմիա, Մակու և Քիրմանշահ։ Քիւրտե-
 րէնը շատ մօտ է նոր պարսկերէնին և ունի
 բազմաթիւ բարբառներ։ Բարբառներու տար-
 բերութիւնը աւելի կը շեշտուի անո՞վ որ,
 գեա չունին ազգային միութիւն, գրական
 նութիւն և ընդհանուր գրական լեզու։ Մա-
 նօթ Բարբառներէն գլխաւորներն են՝ Կուր-
 մանցի՝ որ բուն քիւրտերէնն է։ Ջազա, Իմլի,
 Քիրմանցահի։ Քիւրտերու մէկ առանձին
 ճիւղը կը կազմեն Տեսիմցիները, որոնք
 մահմետական չեն և կը խօսին զազայերէնի
 մէկ տոսակը։ Բոյորմովին առանձին են նաև
 Սիթիները, որոնք բաժնուած են երկու
 հատուածներու։ մէկ մասը կը բնակի Մու-
 սուլի շրջանը, իսկ միւսը՝ Արագածի լան-
 չերուն։ Անոնք ունին առանձին կրօնք, որ
 լայն յայտնի չէ, կը խօսին քիւրտերէն,
 իսկ վերին տարիները արաբոն ստեղծե-
 լով, սկսան մշակել իրենց լեզուն։

1) Քիւրտերէնի մասին՝ K. Barr, Kur-
 dische Dialekte, Iranische Dialektauf-
 zeichnungen aus dem Nachlass von T. C. An-
 dreasի մէջ (Abhand. Gesellsch. Wiss. zu
 Göttingen III, 11), Berlin, 1939:

7) Սսիքիերէն (224000), կը խօսուի Մի-
 ջին Կովկասի լեռներէն մինչև Թիբեթի մօ-
 տերը, Դիսուաշները կը հաստատեն թէ օսիթ-
 ները հին սկիւթացիներն են, որոնք սար-
 մանտացիներու և ուրիշ իրանական ժողո-
 վուրդներու հետ կը բնակէին հնագոյն ժա-
 մանակ ամբողջ Հարաւային Ռուսաստանի
 շրջանները, ապա սլաւոնները զիրենք քշե-
 ցին այդ շրջանէն։ Նոյնիսկ Օսեթ բառը կը
 ծագի Սկիւթիա ձևէն։ Հին պատմագիրները
 շատ բան աւանդած են մեզի այս ժողո-
 վուրդի մասին։ Բացի զանազան յատուկ
 աղբյուրներէն, Հերոդոտը կու տայ մեզի մի
 քանի սկիւթական և սարմատական բառեր,
 որոնք բոլորը կը բացատրուին իրանեան ար-
 մատներով և յատկապէս օսեթներով։ Որինակ՝
 սկիւթական — furtas, որ կը գտնենք յոյն

պատմիչներու աւանդած սկիւթական յա-
 տուկ անուններու մէջ, ճիշդ ու ճիշդ նոյն
 է օս. furt արդիո՞ր բառի հետ։ Օսեթները կը
 մօտենայ մէկ կողմէն սոկտերէնին և միւս
 կողմէն Եգիպտոսի բարբառին, որ կը խօսուի
 այժմ Սամարականտի արեւելեան կողմը։

1) Օսիթիերէնի մասին՝ V. Miller, Die
 Sprache der Osseten, 1904 (Grund. Iran.
 Philologieի մէջ)։ Baiev և Lentz, Mitteil.
 der Semin. für Orient. Spr. XXXVII, 1934,
 էջ 161; Bailey, Trans. Phil. Soc., 1945, էջ
 1—38:

8) Սոկտերէն, հին Պարսկաստանի Սոկ-
 տիանիա նահանգի լեզուն է. (մայրաքա-
 ղաքն է Maracanda, արդի Սամարղանդ),
 որ կորսուած էր մինչև վերջին ժամանակ-
 ները։ 1900—10 թուականներուն երեան
 եկու չինական Թուրքիստանի՝ քանի մը
 բնագիրներու մէջ, մէկ մասը քրիստոնէա-
 կան և մեծ մասը պուտտայական նկարներու
 վերաբերեալ, որոնց թուականն է առաջին
 դարէն մինչև Գրգ. դար։ Այս լեզուն ալ կը
 պատկանէր սկիւթական խումբին և մօտիկ
 ազգականն էր օսեթներին։ Միջին դարերուն
 մեծ տարածութեան վրայ կը խօսուէր և
 ամբողջ Կեդրոնական Ասիոյ միջազգային
 լեզուն էր. սկսելով Սոկտիանիայէն կը տա-
 րածուէր մինչև Մանջուրիա և Չինաստանի
 սիբուրը, և հասաւ բաւական բարձր քաղա-
 քակրթութեան։ Իր ներկայացուցիչն է այ-
 սօր Եգիպտոսի բարբառը։

1) Սոկտերէնի մասին՝ Essai de gram-
 maire sogdienne I, R. Gauthiotի կողմէ, Pa-
 ris, 1914—1923; II, E. Benvenisteի կողմէ,
 Paris, 1923; W. Henning, Ein manichäisches
 Bet- und Beichtbuch (Abhand. Berl. Akad.),
 Berlin, 1937; E. Benveniste, Textes sogdiens
 de la Mission Pelliot, Paris, 1940; Henning,
 Bull. School Orient. Stud. XI, (1946) էջ 713
 և XII, (1948) էջ 601:

9) Սակտերէն, նոյնպէս երեան եկաւ Թուր-
 քանի պեղումներուն ժամանակ. բազմաթիւ
 բնագիրներով, զոր աւանդած են Ոսթմանի
 պուտտայականները։ Յաճախ այս լեզուն
 անորոշ բառով կը կոչենա Արեւելեան իրանեա-
 րէնա և մօտիկ է սոկտերէնին։

10) Մարտերէն, Մարաստանի լեզուն է։
 Մարաստանը կը տարածուէր Ուրմիոյ լիճէն
 արեւելք՝ մինչև արդի Պարսկաստանի կեդ-
 րոնը, մայրաքաղաք ունենալով Էկպատանը,

որ ներկայ շամատանն է։ Մարերու լեզուն յայտնի է մեզի, բայց ստույգ է որ անոնք արիական ճիւղին կը պատկանէին։ Ն. Ք. 549ին, Պարսիկները, որոնք Պարսիք ծոցի եզիրքը բնակող ժողովուրդ մըն էին, բարձրացան զէպի հրախոս և Մարերու պետութեան վերջ տուին։ Յեղակցութիւնը և անշուշտ լեզուի նմանութիւնը պատճառ դարձան, որ Մարերը շուտով ձուլուին Պարսիկներու մէջ և մարերէնը բոլորովին անհետացաւ։

Անառիկ չի յիշատակեր Քորազմիրէնը կամ ինտարիզմիրէնը, ինտարզմի կամ ինտարիզմի բարբառը, որ մեզի ծանօթ է արաբական գատատանական գաղնագրերու մէջ յիշատակուած կարգ մը մեկնութիւններով և նախագատութիւններով։ Արաբական գիրերու արտագրումէն գատելով, կարելի է ենթադրել թէ Քորազմիրէնը գրացի է Սոկոտիէնին։

Ուրիշ բարբառ մը, որուն տակաւին ո՛չ անունը և ո՛չ տառերը որոշապէս հաստատուած են, երեան եկաւ Հեֆթալեան կամ ճէղիկ - Սիլիթեան թագաւորներու (Դուցեան, Ք. Վ. 2րդ. 3րդ. դարուն դարերուն) գրաւորներու առասպելներով և կարգ մը տակաւին չկարդացուած ձեռագրական բեկորներով։ Այսուրեք կը գրուի ձախէն աջ և կը ծագի յունական այբուբենէն։ (Տես, A. Meillet & M. cohen, L. M., էջ 30։

1) ինթաներէնի մասին՝ H. W. Bailey, Codices Khotanenses, Copenhagen, 1938 & Khotanese Texts, I, Cambridge, 1945; S. Konow, Primer of Khotanese Saka, Norsk Tidsskr. for Sprogvid., XV, 1949; էջ 1-136։

2) Քորազմիրէնի մասին՝ W. Henning, Zeitschrift der deutschen Morgenland, Gesellschaft., 1936, յաւելուած էջ 30-34։

3) H. Junker, Drei Erzählungen aus Yagnōbī, Heidelberg, 1914 & Arische Forschungen Yagnōbī - Studien, Leipzig, 1930։ O. Hansen, Essai de déchiffrement, La Nouvelle Clivio մէջ, III, էջ 41-69։ Տես A. Meillet & Marcel Cohen, L. M., էջ 70-71։

Գ. — Թոխարական ճիւղ. — Այս ճիւղը մինչև վերջին ժամանակները անծանօթ էր։ 1892էն մինչև 1910 Զինական Թուրքիստանի և Թուրքմանի շրջաններուն մէջ գիտական խուզարկութիւններ կատարուելով, երեան եկան քանի մը անծանօթ լեզուներ զանա-

գած ձեռագիրներու մէջ։ Անոնց մէջ կային նաեւ A և B երկու իրարու շատ մօտիկ բարբառներ, երկուքն ալ հնդկարական միենոյն մօր զառակ, որոնք խոսուած էին Քուչա, Կարշար և Թուրքան գաւառներու շրջանները, այսինքն հին Պակարիոյ մէջ, Կիտունները համաձայնեցան A և B լեզուները կոչել թոխարեհն, Bն մանաւանդ անուանելով Բուլքեհն։ Այս անունը նախ գտնուեցաւ չինական մատենագրութեան մէջ Tu-ho-lo ձևով և հնդիկ մատենագրութեան մէջ Tukhāra ձևով։ Այս ձևերու հետ Նոյնն են Ստրաբոնի Τόχαροι և իտալացիի Ալիսարհագրութեան մէջ յիշուած Թուխարի ժողովուրդը՝ Թուրքիստանի և Սոկոտանիոյ կողմերը։ Վերջապէս նոր գտնուած բնագրիներու մէկու թուրքերէն թարգմանութեան մէջ յիշուած է Tokrī ձևը։

Թոխարերէն ձեռագիրները բարբառաբար գրուած էին հնդկական այբուբենով, որոնց կցուած էր միենոյն ժամանակ հնդկերէն թարգմանութիւնը։ Այսպէսով, գիտունները կրցան դիւրաւ կարդալ և լուծել այս անծանօթ լեզուն և ճշգիւ անոր գիրքը հնդկարական լեզուախումբին մէջ։ Թոխարերէնը շատ հին վրեժակ մը կը ներկայացնէ։ Իր բառամթերքով ան կը գտնուի պալիկի-սլաւական և յոյն-հայ ճիւղերու միջև, բոլորովին հետեւ արիական խումբին։

Քուչերէնը կը խոսուէր Քուչայի մէջ մինչև 7րդ. դար, իսկ A բարբառը տեւած է մինչև 10րդ. դար, իսկ A. Meillet, Le tokharien, Indogerm. Jahrb. I, մէջ 1914; E. Sieg, W. Siegling - W. Schulze, Tocharische Grammatik, Göttingen, 1931; S. Levi, Fragments de textes koutchéens, Paris, 1933; E. Schwentner, Tocharisch, Berlin, 1935; E. Benveniste, Tokharien et indo-européen, (Festschrift H. Hirt, II, մէջ, 1936, էջ 227-240); H. W. Bailey, Taugara (Bull. of the School of Orient. Studies, VIII, մէջ, էջ 883); W. Henning, Argi and the Tokharians (Նոյն IX, 1938, էջ 545; E. Schwentner, Z. D. M. G. N. F. XVIII, մէջ, 1939, էջ 76); H. Pedersen, Tocharisch, Copenhagen, 1941; Henning, Asia Major, I, (1949), էջ 158-162; Տես A. Meillet & Marcel Cohen, L. M., էջ 72։

ԱՆՈՒՇՍԻԱՆ ՎՐԴ. ԶԳՋԱՆԵԼՆ (Շարունակելի՛ 8)

ԵՐՈՒՍԱՂԵՍԻ «ՏԱԳՆԱՊ»Ը ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

ԴԷՊԻ ԷԶՄԻԱԾԻՆ — Նորին Ս. Օժուժին, Սմնայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Սեպեան, 1956 թ. Ապրիլէն սկսեալ մինչեւ Սեպտեմբեր 15, աւելի քան տասներկու հեռագիրներով, Ս. Աթոռոյ Տեղապահը Մայր Աթոռ, Էջմիածին կը հրաւիրէր, խորհրդակցելու Անթիլիասի հարցին շուրջ։ Այս խորհրդակցութեան ներկայ պիտի ըլլային Նոյնպէս Կ. Պոլսոյ Գարեգին Պատրիարքը եւ Անթիլիասէն Դերմանիկ Սրբազանը։ Հակառակ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին տուած իրենց խոստման, վերոյիշեալները պիտի յետաձգէին իրենց ճամբորդութիւնը ի Ս. Էջմիածին, առաջինը իր ծունկերու յաւիտենական յօդացաւը, իսկ միւսը իր ամենուն ծանօթ զբաղումները պատրուակելով։ Հետեւաբար պաշտօնը սուտ մըն է Հոկտեմբեր-Նոյեմբեր ՍՄՄՆի այն յերիւրանքը, թէ Տեղապահը առանց Միաբանութիւնն ու Պատ. Տնօրէն ժողովը տեղեակ պահելու կը մնկնէր արտա-սահման։

Տեղապահի Էջմիածին մեկնելէն շարաթ մը առաջ, Հոգ. Տ. Շահէ Վրդ. Անէմեանը Պոլիս՝ Կարեգին Պատրիարքին կը հանդիպէր, ստուգելու թէ Նորին Ամենապատուութիւնը Ս. Էջմիածին պիտի մեկնէ՞ր։ Պատրիարքը կը յայտնէր Շահէ Վարդապետին, թէ եթէ Տէրը կամենար, քանի մը օրէն Էջմիածին պիտի ըլլար։ Յետոյ միայն յայտնի պիտի դառնար թէ ինչո՞ւ Տէրը չէր կամեցած եւ թէ ինչո՞ւ Նորին Ամենապատուութիւնը կը խաբէր Շահէ Վարդապետը, զլսելով իր հասակէն աւելի մեծ այս սուտը։ Իսկ Դերմանիկ Եպիսկոպոսը, զէջ առեւտրականի իր համբաւին պատճառաւ, կը զգուշանար իրեն համար արգելուած այդ գօտիէն ներս մուտք գործելու։

Ս. Աթոռոյ Տեղապահի բացակայութեան, Տիրան Սրբազանին, իրբն արժանի վարձատրութիւն իր շահատակութեանց, կը հրահանգուէր Յորդանանի Կառավարութեան կողմէ հեռանալ երկրէն։ Յորդանանէն իր արտաքսման պատճառը ծանօթ զրպարտագիրը չէր, ինչպէս այնքան ծիծաղելիօրէն կրկնել ուզեցին իր խայտաբղէտ մանկաւիկները, որովհետեւ այդ գրութեան թուականէն աւելի քան վեց ամիսներ առաջ, Յորդանանի Ներքին Գործոց Նախարարութիւնը չէր ուզած նորոգել երկիր մնալու իր արտօնագիրը եւ երկիցս հրահանգած էր որ ան մեկնի Յորդանանէն։ Թէ Տիրան Սրբազանն ու իր համախոհները ի՞նչ միջոցներով կը փորձէին երկարածել Յորդանանէն ներս իր բնակութիւնը, ատիկա իրենք շատ լաւ գիտեն, ինչպէս տեղեակ են բոլոր անոնք՝ որոնք գործակատարներն էին այս շահաւէտ առեւտուրին։

Բարձրագոյն Առեւանը ընաւ չեղեալ չէ նկատած Տիրան Սրբազանի երկրէն հեռանալու հրամանագիրը, ընդհակառակն, խնդիրը քննելէն յետոյ, վերստին Ներքին Գործոց Նախարարութեան կը վերադարձնէր ի նկատառումն պարտ ու պատշաճի. իսկ այս վերջինը հարցը անգամ մը եւս աչքէ անցնելէ վերջ, կը վերահաստատէր իր վճիռը եւ զայն իր յղէր Երուսաղէմի Վեհմ. Կառավարիչին ի գործադրութիւն։

Տեղապահի բացակայութեան, Տիրան Սրբազանը արտասահմանէն, իր ծախքով, ընդել պիտի տար իր ութ համախոհ եկեղեցականները, բռնագրաւման գործը դաւադրաբար միասին կարենալ ընելու համար։ Դուրսէն այս եկողներուն պիտի միանային հանրապետական քանի մը վարձատրուածներ եւ բռնութեան ներքեւ զիջողներ, գումարներու համար այն ժողովը՝ որ այդ օրերու ՍՄՄՆի մէջ «պատմական ժողով» կոչուած է։ Հիմար յաջողութիւն իրր թէ Կանոնադրութեան ճիշտ յօդուածի մը վրայ, իրաւունք կը տրուէր միջոցառելու Սուրբ Եպիսկոպոսի, Հոկտեմբեր 2ին, Ընդհ. ժողովի հրաւիրելու Միաբանութիւնը։ Այդ ժողովը իրապէս «պատմական» պիտի մնայ Երուսաղէմի Պատրիարքութեան տարեգրութեան մէջ, իր ապօրէն ու խայտառակ արարքներուն համար, որուն դժբախտ

դերակատարը միայն Սուրէն Եպիսկոպոսի նման անգէտ մը կրնար ըլլալ : Անշուշտ այս խամաճիկը շարժման մէջ դնողը, իր ետեւը կեցող չար ոգին էր, բայց զինքը վարձողը ներու կամքին համաձայն շարժողը՝ բոլորիս ծանօթ ողորմելին :

Կանոնադրութեան ակնարկուած ճղճ յօդուածը ուրիշ բան է՝ բայց Առնետկաճ Կանոնի ընդհանուր գլուխին ներքեւ եղած կարգ մը ցուցումներ, ժողովը վարելու կերպին հետ կապուած, ուր որոշապէս կ'ըսուի թէ Պատրիարք, Տեղապահ, իսկ Պատրիարքի ամբաստանութեան պարագային, Պատրիարքական Փոխանորդը միայն կրնան հրաւիրել Միաբանութիւնը Ընդհ. Ժողովի :

Հետեւաբար կը հարցնենք, թէ մի ոմն Սուրէն Եպիսկոպոսը ի՞նչ հանգամանք ունէր, Պատրիարք էր, Տեղապահ էր, թէ ոչ Պատրիարքական Փոխանորդ, եւ ինչ իրաւասութեամբ կ'արտօնէր ինքզինքը Միաբանական Ընդհ. Ժողովին նախագահելու, օրինաւոր Տեղապահի բացակայութեան, երբ այս վերջինը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հրաւերով էջմիածին մեկնած էր : Հետեւաբար մենք եւս համաձայն ենք թէ այդ ապօրէն ժողովը իրապէս «պատմական» էր, իր աննախընթաց խայտառակութեանը համար, իսկ անոր մատակարարը, նենգամիտներու աղտոտութիւնը մաքրող ծանօթ բուրի կտորը, որ չկրցաւ երբեք զգալ տարողութիւնը իր արարքին :

Ձեռք խօսիք տակաւին, Միաբանական Ընդհ. Ժողովի օրինաւորութիւնը լրացնելու համար, գործադրուած բռնութիւններէն, ստիպելու Եպիսկոպոսներն ու Վարդապետները որ ժողովասրահ գան : Վարդապետներէն մին Չամ Թաղէն՝ կռնակի վրայ կը բերուէր, ուրիշ մը Սուրբ Յարութենէն վերմակի մէջ փաթթուած մինչեւ Վանք կը քաշուտուէր, եւ տակաւին ուրիշներ ծեծով եւ հրմշտուքով կ'առաջնորդուէին ի Պատրիարքարան, Վանքին ու Միաբանութեան տէր դարձած անպատասխանատու սինլըրներու միջոցաւ : Եւ այս բոլորը անոր համար, որպէսզի օրինաւոր Տեղապահը վար առնուէր, եւ նոր օրերու փրկիչ Տիրան Սրբազանը ընտրուէր, միջնորդութեամբ դպրոցական մանուկներու եւ կիներու եւ օրհնութեամբ Սուրէն Եպիսկոպոսին, որոյ վայել է փառք յաւիտեանս . ամէն :

Միաբանութեան այն տասնեւեցեց անդամները, գլխաւորութեամբ Տիրան Սրբազանի, որոնք Սուրէն Եպիսկոպոսին կը դիմէին, Միաբանական Ընդհ. Ժողով գումարել տալու համար, գիտէին թէ ինչ կ'ընեն եւ թէ՛ ինչո՞ւ համար այդ ապօրէն գործին կը լծէին Միաբանութեան պիտակակաւոր երիցագոյնը : Կացութեան միակ անգիտակիցը, նախամեծար նկատուող եղկելին էր, որ չէր կրնար անդադրաւոր թէ նախագահութեան աթոռին համար հոգի տուող Տիրան Սրբազանը ինչո՞ւ իրեն կը զիջէր այդ պատիւը, եթէ անիկա իրապէս պատուաւոր գործ մը եղած ըլլար :

Միաբանական Ընդհ. Ժողովի առեւերելոյթ օրակարգը Ս. Աթոռոյ տնտեսութեան եւ Տիրան Սրբազանի վտարման հրահանգի պարագաները կը կազմէին, սակայն բուն օրակարգը դաւադիրներու մտքին մէջ, Տեղապահը վար առնելու հարցն էր, որուն համար կը կազմակերպուէր այս ապօրէն ժողովը, իրեն առաջին արար գալիք խայտառակութեանց : Տակաւին «պատմական» այս ժողովը իր գնահատանքով լեցուն վկայութիւններ պիտի արձանագրէր Տիրոջ բազմալարար ծառային, Տիրան Սրբազանի համար, Վարք Սրբոցի մէջ մեծարուած սքանչելագործ սուրբերէ ստուերի մէջ ձգելու աստիճան : Իսկ թէ Տիրան Սրբազանը որքա՞ն ատեն պիտի կրնար անթառամ պահել իր ճակտին շուրջ հիւսուած ծաղիկներու այս դրասանգը, ասիկա «պատմական» ժողովի ատենագրութենէն քաղելու պէտք չունիք, Ս. Աթոռոյ նախընթաց չորս տարիներու իրադարձութիւնները բաւական են ըսելու թէ այս նոր առաքեալի տօնը ինչպէս հանդիսաւորելու է :

ԱՐՏԱՔՍՈՒՄ. — Ինչպէս յիշեցինք, Տիրան Սրբազանի Յորդանան մնալու բոլոր ճիգերը ապարդիւն պիտի մնային : Հոկտեմբեր 9ին (1956) ներքին Գործոց Նախարարութեան հրահանգով կը վտարուէր երկրէն իրեն անբաղձալի, մէկը որ իր փառասիրութեանց հաշտոյն, երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութիւնն ու Վանքաբնակ

Եւ իրապէս, եթէ աչքի առջեւ բերինք Յորդանանի Հայ համայնքի վերջին քանի մը տարուան համապատկերը, կը տարուինք մտածելու թէ՛ ամբողջ գաղութը լայնքէն ու երկայնքէն բաժնուած էր, թէ՛ու անհաստատ, բայց երկու հակամարտ ու թշնամի հատուածներու: Երկու հատուածներու մէջ ալ կային ամէն դրօշի ու գոյնի մարդիկ: Լուսաւորչականի կողքին կանգնած էին Կաթողիկներ, Բողոքականներ, ընկերակցականներ եւ ցեղապաշտներ, յեղափոխականներ ու պահպանողականներ, հաւատացեալներ եւ անկրօններ: Առաջին ակնարկով քիչ մը տարօրինակ ու անհասկնալի կրնար թուիլ այս պատկերը, բայց քիչ մը խորագննին քննութիւն երեւան պիտի բերէր պատկերին խորքը, եւ այն ատեն ամէն ինչ կը դառնար պարզ ու հասկնալի:

Բոլոր այս հայհոյութիւններն ու վարկաբեկիչ խօսքերը, ինչպէս նաեւ գովասանքներն ու համակրութիւնները, ուղղուած էին երկու եկեղեցականներու, մին հրէշի եւ միւսը հրեշտակի կերպարաններով ընդունուած այդ օրերուն: Ու չկար մէկը, որ կարենար մտածել թէ մի գուցէ թէ՛ շրջուէին եզրերը, աւելի ճիշդ պիտի ըլլային հասցեւած որեւէ որակումները:

Երուսաղէմի Հայ գաղութը չէ մոռցած անունները այն փափկասուն տիկիներուն եւ դպրոցական մանուկներուն, որոնք խուճերով կը նետուէին փողոց, յարձակելու, հայհոյելու այս ու այն եկեղեցականի հասցէին. կը կանգնէին անոնց տուններուն դիմաց, կը քարկոծէին պատուհանները, ու վայրի կատուններու պէս կը ճանկէին ընդդիմացողները:

Չէ մոռցած գիշերային յարձակումները, խաղաղ ու շատ անգամ անպաշտպան տուններուն վրայ, եւ ասիկա եկեղեցական Հսկումներէն յետոյ, զեկավարուած սքեմաւոր անարժաններէ, որոնց պատիժը շատ դժուար պիտի ըլլայ որոշել, եթէ արդարութիւնը պատուհասել ուզէ չարիքը ըստ արժանւոյն: Արդիհետեւ ներողամտութիւնը սխալ մըն է այն չարիքներուն հանդէպ՝ որոնք կը գործուին օրէնքին, արդարութեան, ազգային արժանապատուութեան եւ ընտանիքին դէմ:

Չէ մոռցած խօսքը թրքաւորիկ այն գարշելի արարածին, որ ի լուր Վանքաբնակ ժողովուրդին կը յայտարարէր, «Թէ արմատէն պէտք էր ջնջել Եղիշէականները»: Չէ մոռցած զինքը, որուն միակ արժանիքը մարդկային կերպարանքով ստեղծուած ըլլալն է անտարակոյս: Չէ մոռցած իր ախտաւոր գործակիցները, մօրուսաւոր ու անմօրուս, որոնք յայտնի են իրենց ծծողի արհեստով:

Չէ մոռցած անմեղ դպրոցական աշակերտներուն սովորեցուած նախատինքներն ու հայհոյութիւնները, որոնք «ծափիկ ծափիկ ծիրանի»ի եղանակով ու ռիթմով պիտի կրկնուէին, նախատելու Եղիշէ Սրբազանը եւ դրուատելու նոր օրերու մեծ նահապետին ու բազմաչարչար վկան՝ Տիրան Արքեպիսկոպոսը:

Չէ մոռցած տակաւին դպրոցական երեխաներու զինարքուքը եւ վարձկան ամառներու գրողը, քարերով ու բիրերով, առանձինն ու անպաշտպան հակառակորդներու նկատմամբ, բայց մանաւանդ անոր դէմ՝ որ պիտի գար պատճառ ըլլալու իրենց ուկորին, որուն համար իրենք գրաւի դրած էին յօժարամտօրէն իրենց չունեցած արժանապատուութիւնը:

Եւ այս բոլոր խայտառակութիւնները տեղի կ'ունենային, առտուան եւ իրիկուան ժամերգութիւններու պէս, եկեղեցիներու զանգակներու ծայնով եւ ժողովուրդի զոհունակ մասնակցութեամբ: Իրաւունք ունինք ըսելու թէ քրիստոնէութիւնն ու հայութիւնը, ո՛չ Հռովմէական շրջանին եւ ո՛չ Թուրքերու օրով այսքան չէին նախատուած:

Իսկ այս բոլորին իրեւ թագ ու պսակ, որուն Թուրքերն անգամ մատ պիտի խածնէին, պատկերն է խոշտանգուած այն նպիսկոպոսին, որուն սննեակին պատուհաններն ու դուռը պիտի խորտակուէին, եւ յարձակողներու հեղեղը զինք իր առջեւ ձգած, լուիկի եւ քարերու տարափին եւ գաւազանի հարուածներուն տակ, պիտի վտարէր Վանքէն: Ու խոշտանգուած Եպիսկոպոսը, հալածուած՝ մանուկներու, կիներու եւ զիրենք գրգռող անմարդկային արարածներու վոհմակէն, անմառնչ պիտի քալէր փողոցէն, դէպի մօտակայ պահականոցը, օտարներու զարմացական նայուածքներուն ներքեւ:

Ամօթալի էր պատկերը, դիտուած այս քստմնելի արարքը գործադրողներու հաշ-
ւոյն, սակայն սրտառու էր տեսարանը, որ կը յիշեցնէր քրիստոնէական հին մարտի-
րոսներու տաժանքը, իրենց կոչումի եւ իտէպններու սիրոյն կրուած: Ոյս մէկ հատիկ
փաստը պիտի բաւէր, չորս տարիներէ ի վեր իրենց ապօրէն ու չար դիտումներուն մէջ
վրիպած մարդոց բարոյական պատկերը բարացուցող, եթէ անոնք, գոնէ վայրկեանի
մը համար, գիտնային հայօրէն ու մարդօրէն զգալ ու անդրադառնալ եղածներուն:

ՍՏԱԶՐՈՅԵՆԵՐ. — Ժողովուրդները մանուկներու կը նմանին, խօսուած սուտը որ-
քան խոշոր եւ այլանդակ ըլլայ, այնքան աւելի դիւրին տեղ կը գտնէ ամբողջ մտքին
մէջ, որ հոգեբանօրէն ընդունակ է նման չափազանցութիւններու հետ հաշտուելու,
մանկունակ ընկալութեամբ մը:

Գերմանիոյ վերջին բռնապետը գիտէր ամբողջներու հոգիին այս գաղտնիքը, անոր
համար սովոր էր յաճախ կրկնելու իր մտերիմներուն. «Եթէ կարելի ըլլայ սուտ մը
քնան անգամ կրկնելու մարդոց ականջներուն, անիկա քսանչորս ժամ վերջ իբրեւ ճշ-
մարտութիւն պիտի ընդունուի բոլորէն: Մամուլը պիտի կրկնէ զայն բազմաթիւ փո-
փոխակներով, իսկ դրացի պետութիւնները իբրեւ քաղաքական լուր, ռատիօներէն
պիտի տարածայնեն զայն»:

Իսկ ուրիշ քաղաքական ծեռնածու մը, ժողովուրդներու դիւրահաւանութիւնը
շահագործելու այս կերպին համար պիտի ըսէր իր մանկաւիկներուն. հարիւր սուտ
խօսեցէք, եթէ յաջողիք անոնցմէ մէկ հատը ընդունել տալ, շահ մը ապահոված եւ
նպաստաւոր քայլ մը առած կ'ըլլաք ձեր գործի յաջողութեանը համար:

Տիրան Սրբազանն ու իր հաւատարիմները ճարտարօրէն պիտի կիրարկէին այս
մեթոտը, մէկ կողմէն միամիտները խաբելու եւ միւս կողմէն սպառազինուած նենգա-
միտներուն պատրուակ հայթայթելու, որ կարենային իրաւունք տալ իրենք իրենց,
սուտը իբրեւ ճշմարտութիւն վաճառելու: Հետեւաբար առանց ամենադոյզն ամօթի եւ
խղճահարութեան, ամենուն եւ ամէն տեղ պիտի խօսէին Եղիշէ Սրբազանի իւրացու-
ցած գումարներու, Գանձատունէն տրուած նուէրներու, Գանձատուն կողպպած եւ
եօթը պայուսակներով փախած ըլլալու, իր Տեղապահութեան շրջանին Սարտանաբալ-
եան խրախճանքներ սարքած ըլլալու, մաքսանենգութեամբ խոշոր գումարներու տէր
դարձած ըլլալու մասին, առանց անդրադառնալու թէ այս բոլորը ո՛ր եւ ո՛ր մօլորա-
կին վրայ կրնային տեղի ունենալ:

Հարցին ծիծաղելի կողմը այն էր, որ բոլոր յիշուածոյ այս սուտերը ոչ միայն
հայած իւղի պէս, հեզասահօրէն կ'ըմբռնէին ժողովուրդի մեծ մասի կողմէն, այլ
նաեւ մամուլն ու հանրային կարծիքը այս ուղղութեամբ իր մեղադրանքները պիտի
բանածնէր, շատ լուրջ առնելով ըսուածները: Տիրան Սրբազանն ու իրենները շատ գոհ
էին այս կացութենէն, որ շինուած սուտերու այս կարաւանը, ամէն օր աւելի բազմա-
պատկուած, շրջան կ'ընէր մարդէ մարդ, տունէ տուն, հրապարակէ հրապարակ. ամե-
նէն պարկեշտ նկատուած մարդիկն անգամ ստիպուած կարծես հաւատք պիտի ըն-
ծայէին ըսուածներուն:

Սուտի եւ գրպարտութեան այս հեղինակները, ոչ միայն հաճոյք եւ բաւարարու-
թիւն պիտի զգային իրենց այս արարքներէն, այլ պիտի յաջողէին ստեղծել հանրային
կարծիք մը՝ որուն իրենք եւս մաս պիտի կազմէին, հաւատարմով իրենց դարբնած սու-
տերուն: Էշուն գոցըր ափ մը գարիին համար է, կ'ըսէ մեր ժողովուրդը. Տիրան Սրբ-
ազանը գիտցաւ առատօրէն բաշխել այդ գարին, զրգուելու ոմանց ախորժակը եւ
կուրցնելու ուրիշներուն խիղճը:

(Շարունակելի՝ 2)

ՏԱՐԵԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ Ս. ԹԱՐԳՄԱՆՋԱՑ

ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1959 — 1960 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻ

Ուսնեայատու Տ. Եղիշէ Ս. Արքեպս. Տէրաշէրան
Ընտրեալ Պատրիարք Ո. Աթոռոյ.

Հոգեշնորհ Հայրեր և
Յարգելի Հանդիսականներ,

Դպրոցական մամուլը չի հանդիսական այս ա-
ռիթով, կը ներկայացնեմ Ձեզ Ս. Թարգմանչաց
Երկրորդական Վարժարանի տարուան մը տքնա-
շան աշխատանքին տեղեկագիրը:

Վարժարանի առաջին տարիները. — Այս տարի մեր
երկուսն աշակերտութեան ընդունուր թիւն էր
360, բաժնուած այսպէս. — 70 աշակերտներ երկ-
րորդական բաժնին մէջ, 210 աշակերտներ Նա-
խակրթարանի բաժնին մէջ, իսկ 80 աշակերտներ
Մանկապարտէզի բաժնին մէջ. Աշակերտութեան
ընդունուր թիւին 17(ը տղաներ են, իսկ 130ը՝
աղջիկներ):

Ուսուցչական կազմ. — Մեր ուսուցչական կազ-
մին թիւն էր 30, որոնցմէ 23ը աշխատականներ
են, իսկ 7ը՝ եկեղեցականներ:

Յառու, տեսչութեան և աշակերտութեան,
որտադին շնորհակալութիւններ մեր ուսուցչական
պատուական կազմին, որոնք մեր կողմէն ջանք
շխնայեցին մեր կրթական գործի բարեք ընթաց-
քին ի խղիղի. Անոնք եղան տեսչութեան լաւա-
գոյն գործակիցները:

Տարւոյ ընթացքին, մեր ուսուցչական կազ-
մին հետ ունեցած ենք 5 մոլորներ, ուր խորհրդ-
ղայեցած ենք վարժարանի կրթական, կարգապա-
հական և այլ խնդիրներու շուրջ:

Կրթական եւ ուսումնական վիճակ. — Ըստ նա-
խընթացի, մեր վարժարանը այս տարի և ու ըն-
թացաւ երեք կրթական ուսումնական բաժա-
նու մերեւով. — Մանկապարտէզ, Նախակրթարան
և Երկրորդական շրջան:

Մեր Մանկապարտէզը կը բաղկանայ երեք
գասարաններէ, Անձամբ հետեւեցանք Մանկա-
պարտէզի աշխատանքներուն ու լայն չափով
պարիպականացուցինք Մանկապարտէզի ուսուցչ-
ման եղանակը: Այս տարի կրկնակիօրէն նախա-
ցուցինք մանկավարժական մեր խաղալիքներուն
ու մանուկներու գաստիարակութեան յատուկ
գրքանոթեան հաւաքածոն — ուսուցչուհիներ-
բուն համար: Մանուկներ այլևս լաւով դպրոց
չեն դար, այլ սիրելով, որովհետեւ դպրոցական
ընթացատը յարմարեցուած է իրենց նախասի-
ւած թիւներուն, վարվուան, գունաւոր, թեթիկ,
սուրախ և ազատ, զերծ բոլոր տեսակի կաշկան-
դումներէ:

Ուրախ ենք որ մեր նոր ուսուցչուհիներն ալ

լայն չափով կը ստատեն այս պայմաններու
ստեղծումին: Այս տարի մեզի կարելի եղաւ մեր
Մանկապարտէզի երկտասարդ ուսուցչուհիներէն
մին եւսմանայ Մանկավարժական դասընթացի
հետեւելու համար զրկել Անգլիա, Գալուստ Կիլի-
պէդիկեան Ֆնտիլ Բարբարաութեամբ: Վստահ ենք
որ օրինորդ պիտի վերագրանայ յաջորդ տարւոյ
սկիզբը Եւրոպական աշխարհէն Բերելով մեզի
մանկավարժական նորութիւններ:

Մեր Նախակրթարանի և Երկրորդականի բա-
ժնները շարունակեցին իրենց բարեք ըն-
թացքը: Զաղաքի ոտար կառավարական և այլ
երկրորդական վարժարաններու կրթական ծրա-
գրին համապատասխան մակարդակով ու ծրագրով:

Ինչպէս աւելցաւ տարի, այս տարի և ու, մեր
երկրորդական վարժարանէն շրջանաւարտները
մասնակցեցան ձի Սի Իր Անգլիական քննութեան:
Անցեալ տարուան մասնակցողներու արդիւնքը
եղած է հետեւեալը. —

Անայիս Ձէքիճեան — Հայերէն (Ատմանո
Լէվըլ): Անգլերէն, Ընդհ. Ազգաց Պատմութիւն և
Ուսուցչութիւն (Մաթեմատիք):

Արամ Փէլեան — Հայերէն (Ատմանո Լէվըլ),
Ուսուցչութիւն և Արարներէն:

Արիւն Ստեփանեան — Հայերէն (Ատմանո
Լէվըլ) և Ընդհ. Ազգաց Պատմութիւն:

Կատարինէ Փանոսեան — Հայերէն (Օրտներէրի)
և Ընդհ. Ազգաց Պատմութիւն:

Գառնիկ Անտրիքեան — Հայերէն (Օրտներէրի),
Անի Քէօրօլլանեան — Հայերէն (Օրտներէրի):

Իսկ հետեւեալները թէ՛ն պաշտօնապէս մեր
վարժարանի աշակերտները չեն, սակայն տարի
մը հետեւել վերջին տարի դասընթացքներուն յաջ-
ղեցեան ձի Սի Իր քննութեանց հետեւելու հնար-
քուն մէջ: —

Հոգար. Տ. Վազգէն Վրդ. Գըպրըսեան — Անգլ.
Ընդհ. Անգլ. Գրականութիւն:

Օր. Ուսնա Գէօրգեան — Անգլերէն Ընդհ. և
Անգլ. Գրականութիւն:

Իսկ մեր Վարժարանի Երկրորդական 4րդ գա-
սարանի աշակերտներէն

Աղբարանիկ Պատմական յաջողեցաւ Անգլերէն
Ընդհ. և Ընդհ. Ազգաց Պատմութեան մէջ:

Գեղուհի Էթիզեան յաջողեցաւ Ընդհ. Ազգաց
Պատմութեան մէջ:

Վարդան Ձէքիճեան յաջողեցաւ Ֆրանսերէն
Ընդհ. մէջ:

Ըստ նախընթացի, մեր վարժարանէն ներք

ուսուցանեցան Հայերէն, Արաբերէն և Անգլերէն լեզուներ, զանազան գիտական հիւշեր, կրօնք և չորք մը հայագիտական դասեր, Հետեւեալ աշխատեցաւ պարգան կ'արժէ յիշատակելի. — Անցնալ տարի մեր աշակերտներէն ութը մասնակցեցան ձի Սի Իի Անգլերէն լեզուի և գրականութեան քննութեան: Այս աւթէն չորսը յաջողած են, Մնել զաղաքին այլ զպրօցներէն այս մարդին մէջ բարձրագոյն արդիւնք աւելցողը մասնակցած է Հայակերտներով՝ որոնցմէ երկուքը միայն յաջողած են:

Մեր Առաջինը Քննութիւնները տեղի ունեցան 1960 Յունիս 20-25, Այս տարի մեր 360 աշակերտներէն 10ը կը կրկնեն իրենց դասաթանները, Յաւել գիտելի կու տանք որ շնեք կրնար զըզրօցին և ծնողներուն միջև ստեղծել համագործակցութեան գետին մը որովհետեւ մեր ծնողներուն մեծագոյն տոհմը չի հետաքրքրուիր կամ հետաքրքրուելու ի վիճակի չէ իր զաւակներուն դաստիարակութեան գործով: Այնպէս իրենց դասաթանները կրկնող աշակերտներուն թիւը կարելի էր կիսով նուազեցնել:

Մտէն նետեցանք ու անձամբ հսկայինք բոլոր դաստիարակութեանց, և կրնանք վստահօրէն յայտնել թէ անոնք հասարակեցան անթերի կանոնադրութեամբ:

Ուսուցիչներէ ընտրուած յանձնախումբի մը միջոցաւ պարբերաբար շննտութեան աւարկայեան բոլոր պարտականութեանց տեսարկները, իսկ անոնց դիտողութիւնները աւարկալ եղան ուսուցչական ժողովներու խորհրդակցութեանց:

Բարոյական դաստիարակութիւն. — Մեր աշակերտները մեր ազգային խնկարարը ու կրօնաշունչ շրջապատին կնիքն է որ կը կրեն իրենց ստեղծութեան մէջ, այդուս իսկ մեր բարոյական դաստիարակութիւնը կը ստանայ իր մեծ Գոհութեամբ կը նշեմ թէ այս մարդին մէջ չունին գոհութեան թիւներ և թէ մեր աշակերտներուն վարքը ու բարքին միջինը լուսադրն է բազմաթիւ քաղաքի մը վարժարաններուն:

Ըստ նախընթացի, մեր ամենօրեայ կրօնքի և ազգային պատմութեան ուսուցումին քեզի վեր կատարած ենք մեր կրօնական պարտականութիւնները, ամէն Գիրակի մեր աշակերտները աւշնորդելով Ս. Եկեղեցի ու տարին քանիցս մասնակցել զարմնելով Ս. Հաղորդութեան փրկաբար խորհուրդին: Այս առթիւ շնեք մտնած կրօնիկ Նաե քաղաքին այլևայլ տարբեր վարժարաններու հայ ուսանողները, որոնք մասնաւորապէս անցնած են Նայի Ս. Խորհուրդին:

Հայ երգչախումբի դաւորմանը. — Այս երգչախումբի մեր հայեցի տանիկ երգին սերն ու գիտութիւնը սփած ենք ջամբել մեր աշակերտներուն, որպէս երաժշտութեան ուսուցիչ ունենալով Պր. Սահակ Գալաշեանը: Այս հայեցի տեսած կը կարեւորութիւն, որովհետեւ Հայ Երգ լայն մերանոցն է հայեցի սերունդներուն:

30 Ապրիլ 1960 (ի երկդոյնան ունեցանք մեր տարեկան Երգչախումբը, որ մեր աշակերտները ապրիլեցոյցին մեզ բոլորին հայ կրօնական ու աշխարհիկ երաժշտութեան քաղաք վայելքը: Մեր այս երգչախումբի տարեկան երգչախումբը յայտնապէս առաւել յաջողութեան մըն էր բազմաթիւ առաջին երգչախումբին:

Մարզական կեանք. — Տարաբազ ընթացքին ամէն օր կանոնաւորաբար թէ՛ տղոց և թէ՛ աղջիկներուն համար ունեցանք մարմնական կրթութեան դասեր, Ֆուտբոլի, պատկերի, վիճակագրի, լուսնի 23 միջկողմական մրցումներ, ինչպէս նաեւ մրցումներ արտաքին կազմակերպութիւններու և տարբեր զպրօցներու խումբերուն հետ:

12 Յունիս 1960, կիրակի կէսօրէ վերջ, ունեցանք մեր զպրօցի տարեկան Դաշտանդէտը, որ մեր աշակերտները (տղաք) բաժնուած Արաբաս, Մասիսի, (աղջիկներ) Աւանի և Երեսկի խումբերու, ցուցադրեցին իրենց մարզական արտօնան մը աշխատանքին հանդէսը, ի ներկայութեան Ս. Յակոբեանի Միաբանութեան և Ժողովարկի հոգեւորականներ:

Ակադեմիական շարժում. — Առաջնորդութեամբ Սկստեալապետ Պր. Պապու Արաքանանի և Արեւուշապետ Որ. Աղլին Եղեղեղեանի, վարժարանին 150ի մասն Ակադեմիան, Սերնուշեանը, Արծալիկներն ու Գալիկները կը շարունակեն իրենց աշխատանքները ըստ խաղաքի, ամէն շաբաթ ունենալով իրենց դասախոսութիւնները, և երբեմն ալ իրենց արշաւներն ու պտուտները:

Մեր Արիներն ու Արեւուշները քանիցս բերին իրենց մասնակցութիւնը քաղաքին միջկողմային սկստեալական ձեռնարկներուն մէջ, ու արժանացան պատույ յիշատակութեան:

Ձեռագործային աշխատանք և արեւան Պապու. — Մեր կրթական գործին աւելցնել, աղջիկներուն համար այս տարի ևս շարունակեցինք մեր ձեռագործային աշխատանքներու ամենօրեայ ասանքը: Մեր աշակերտուհիներն ձեռագործներով ունեցանք տարեկան Պապուի և Վիճակահանութեան ձեռնակով մը 19 Յունիս 1960 կիրակի ամբողջ օրը: Մոյն պաղարկէ ձեռնարկէ վարժարանն ունեցան մաս 160 Տիւարի զուտ շահ մը:

Տարաբազային - Գրադարան. — Մեր գիտական դասերու յատկապէս տարաբազային, ինչպէս նաեւ զպրօցական գրադարանը, ըստ մեր նախընթաց ծրագրին, հախապաւ նորանոր յանդիմանելով, Գերմանիայէն բերուած նորանոր գործիքներով:

Հանգիստական ալ ձեռնարկներ. — Շաբաթ, 9 Յունիս 1960 ինչ ունեցանք Մանկապարտեղի և Նախակրթարանի Ամանորէ Հանդէս, որուն համար յատկացուցանաւ Մանկապարտեղի մանկավարժական խաղալիքներու հախապաւ:

Կիրակի, 3 Յունիս 1960ին տեղի ունեցաւ Մանկապարտեղի և Նախակրթարանի Առաջինը Հանդէսը, որ 26 փոքրիկներ ստացան իրենց աւարտական վկայականները Մանկապարտեղէն:

ԱՊՐԻՒՆ

Պր. Արտուր Թորոսեանց (Նիկոսիա)	1.950
Պր. Նազար Հիմալեանց (Նիս - Երբ)	8.500
Էր. Սի. Վայ. Ս. Էյ. (Ֆրէզո)	8.500
Տի. Ս. Ռապապեանց (Փյոնիկ)	8.850
Ռ. Ջ. Ասլանեանց (Էվրոս)	8.850
Պր. Նազար Թորոսեանց (Երբ)	8.850
Պր. Ջալալ Արաքեանց (Փասապեա)	9.000
Բնդ. գումար	1471.750

Այս առթիւ, յանուն Տեառն թեան և առանձնական, կը յայտնենք մեր զգածուած շնորհակալութիւնները մեր բոլոր ազգիւն նախնականներուն, թող Տէրը օրհնէ ու իր բազմապատիկ շնորհներով առատապէս գիրենք բոլորը:

Մեր զգածուած ու արտաքին շնորհակալութիւնները Սր. Լիլիա Գարակէօզեանին և իրմով՝ Գարակէօզեան Տեառնին, որուն տարեկան 100 աղաթի ազնուական նախնականութիւնը մեզ կարելի կը դարձնէ առանձնել տարեկան հոգը մերոջ զատարանի մը:

Շնորհակալութիւններ Ամերիկայեան Տ/ար. Մոսէս Մոսէսեանի և Վալ Ռապապեանցի Ամերիկայի Բարեկամներ Դնկերացութեան՝ որ ամէն տարի Նիւ Յորքի Բարեկամութիւնը կը բերէ մեր գործին:

Նրախտադրական արտաքին պարագային մեր վարժարանը հովանաւորող Հաստատութեան՝ Ս. Յակոբեանց Միտրանութեան և Ս. Աթոռոյ Ամենապատիւ Պետին, որ հակառակ մեր օրհուշատանկալ արտաքին պայմաններուն, թէ՛ բարոյական և թէ՛ անտեսական ոչ մէկ օժանդակութիւն կը խնայեն Ս. Թարգմանիաց այս տունը շէն ու գործուն պահելու:

Այժմ, Ս. Նաթր, Ձեզ կը ներկայացնենք մեր Երկրորդական վարժարանէն շրջանաւարտ 7 տաները (1 ման և 6 աղջիկ)։ Ինչպէս նաեւ մեր վարժարանի բոլոր զատարաններէն վարժով ու աշխատանքով ամենէն յառաջադէմ աշակերտները, որպէսզի Ձեր օրհնութեանց հետ իրենց բաշխէք նաեւ իրենց աւարտական վճարակներն ու մրցանակները:

Մատչելով ի համարայր Ձեր Ս. Աշտի, խանարհարար Կիւրեղ վր. ԳԱՌԻԿԱՆ, Տեառն Ս. Թարգմանիաց վարժարանի

Ս. ՅԱՆՈՐԻ ՆԵՐՍԷՆ

Ե Կ Ե Ղ Ե Տ Ա Կ Ա Ն Ք - Բ Ե Մ Ա Կ Ա Ն Ք

● Ուր. 1 Յունիս. — Նախատեսակին ի Ս. Յակոբ Նախագահեց Գերշ. Տ. Նորայր Եպս.:

● Եր. 2 Յունիս. — Ս. Գր. Լուսաւորի գիւն Երբարաց տունին առթիւ, Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Մակարայ մատարան մէջ, ժամարան էր Հոգշ. Տ. Յովսէփ վր. Մամուր:

● Կիր. 3 Յունիս. — Մայր Տաճարին մէջ պատարագեց Հոգշ. Տ. Յովսէփ վր. Պաղատան: Գարգիւցեց Հոգշ. Տ. Անուշաւան վր. Ջըլանեան, բնարան աւելեալով սեկայք առ իս, ամենայն վատարակալք և բեռնաւորը:

● Դի. 4 Յունիս. — Թարգմանիաց Նախատեսակը պաղատեցաւ ի Ս. Յակոբ, Հանդիսապետն էր Գերշ. Տ. Արքեպիսկոպ. Քէմանեան:

● Եւ. 5 Յունիս. — Ս. Թարգմանիաց վարդապետաց մերոց Սահակայ եւ Մեսրոպայ Տոմ ազգային: Ըստ սովորութեան, Մայր Տաճարին մէջ պատարագեց Էրբարաց Ս. Թարգմանիաց վարժարանի Տեառնը՝ Հոգշ. Տ. Կիրեղ վր. Գարեկեան: Ս. Պատարագէն ետք, Հոգշ. Տ. Մատթեոս վր. Բարիլուսեանի Նախագահութեամբ կատարուեցաւ հոգեւանդատան պաղատեն Վալ Մշակայի վատարակաւորներու հոգիներուն համար:

● Եր. 9 Յունիս. — Նախատեսակին ի Ս. Յակոբ Նախագահեց Ամեն. Երբարայ Ս. Պատարագը՝ Հոգշ. որ ժամերգութեան ընթացքին Ուրբար կրկնուող արտուածքներն առաւ Ս. Յարութեան Տաճարի Լուսարար Տրց. Միգրիշ իսպառու բանի և ժառանգաւոր ասն Արամ Գազանեանի:

● Կիր. 10 Յունիս. — Գիւն Տիւղ Ս. Աստուածածնին: Առաւտուն, Գերշ. Տ. Առաքիկ Եպս. Ղապարեանի գլխաւորութեամբ, Միտրան Նաթրին ինքնաշարժեալ իջան Գիթեմանի ձորը, ուր Ս. Աստուածածնայ Տաճարին մէջ, Տիտմար Ս. Գերեզմանին վրայ պատարագեց Հոգշ. Տ. Յակոբ վր. Վարդանեան: Գարգիւցեց Հոգշ. Տ. Ներսէս վր. Բաղաւանեան, բնարան աւելեալով Քէզը օրհնութեամբ միջանցուցանեմք:

● Ուր. 15 Յունիս. — Նախատեսակին ի Ս. Յակոբ Նախագահեց Գերշ. Տ. Նորայր Եպս.:

● Եր. 16 Յունիս. — Երկուստան առաւ. Գրիգորի Ս. Պատարագը՝ Մայր Տաճարի Ս. Պաղատի վերնամատարան մէջ մատուց Հոգշ. Տ. Անուշաւան վր. Ջըլանեան:

● Կիր. 17 Յունիս. — Ս. Պատարագը՝ Ս. Տաճարին Տաճարի մեր վերնամատարան մէջ մատուց Հոգշ. Տ. Կիրեղ վր. Գարեկեան:

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆՔ

● Կիր. 3 Յուլիս. — Կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, ժառ. վարժարանի բակին մէջ տեղի ունեցաւ Ս. Թարգմանեաց Մանկապարտէզի և Դափնակընթացի Ամսփերի շնորհակալ. նախագահութեամբ Գերշ. Տ. Նարայր եպոս. Պաղարանի և ի ներկայութեան Լոգշ. Հայրերու և ժողովուրդի տառարազանութեան, շանդէօի աւարտին, Գերշ. Սրբազանը բաժնեց Մանկապարտէզէն ընթացաւարտ 26 փոքրիկներուն աւարտական վկայականները:

● Բշ. 4 Յուլիս. — Երեկոյեան, Միացեալ Նահանգաց Անկախութեան 18էրդ տարեգարծին առիթով, քաղաքիս Ամերիկեան Ընդհ. Հիւպատոսի և իր տիկնոջ հրահանգին ընդառաջելով, Հիւպատոսարանի պարտէզին մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ եղան Լոգշ. Տ. Յուսիկ Արշ. Պաղարանեան և Տիար Կարպիս Հինդլեան:

● Եշ. 7 Յուլիս. — Առաւօտեան ժամը 9ին, Գերշ. Տ. Հայրիկ եպոս. Արանեան և Լոգշ. Տ. Յուսիկ Արշ. Պաղարանեան վանական և կալուածական գործերով անցան Նոր Երուսաղէմ, Սրբազանը վերադարձաւ յաջորդ օր. իսկ Տ. Յուսիկ Արշ. երկու ամսուան համար հոն մնաց, որպէս Իսրայէլի կայսրածոց և Յողպէի ու Ռեմէի վանաց առժ. Լոգիք Տեառ:

● Ուր. 8 Յուլիս. — Առաւօտեան ժամը 10ին, քաղաքիս Նաղաւթեցի Եկեղեցւոյ Պատուելի Տիար Եսայի Սրբապօլսեան շնորհաւորութեան եկաւ Ամեն. Ս. Պատրիարք Լոր:

— Քաղաքիս Ամիրա Ալիայի Ձինուորական Սպայակոյտի կողմէ, ի պատիւ Ն. Վեհ. Հիւսէյն Թաղաւորին տրուած նաշխարայի ներկայ եկաւ Ամեն. Ս. Պատրիարք Լոյրը, ընկերակցութեամբ Լոգշ. Տ. Յակոբ Վրդ. Վարդանեանի և Լոգշ. Տ. Օնան Արշ. Պապագեանի:

● Կիր. 10 Յուլիս. — Իրիկուան ժամը 6ին, Յոյն-Կաթողիկոսեան Անտիօքի, Աղեքսանդրիոյ, Երուսաղէմի և համայն Արեւելքի Պատրիարք Ամեն. Ս. Մաքսիմոս Դ. Ս. Քաղաք այցելութեան առթիւ, յանուն Պատրիարքարանի, Յոպպէի դրան առջև զինուորութեան գացին Գերշ. Տ. Հայրիկ եպոս. և Լոգշ. Տ. Օնան Արշապ:

— Նոյն երեկոյ ժամը 6.30ին, Ս. Թարգմանեաց վարժարանի քահանէ մէջ տեղի ունեցաւ զգրոցի Երկրորդական բաժնի Ամսփերի շնորհակալ. նախագահութեամբ Գերշ. Տ. Ասողիկ եպոս. Դաղարեանի և ի ներկայութեան Լոգշ. Միառնայ Լայրեան և հրաւիրեալներու կողմէ քաղաւթեան, շանդէօի աւարտին, Գերշ. Սրբազանը բաժնեց վարժարանէն յիշանաւարտ 7 սան-սանուհիներուն վկայականներն ու յաջող աշակերտներուն մրցանակները և ընթացաւարտներուն ուղղած իր ապագորի իրատեսանէն ետք միակէս հանդէսը Տէրունական աղօթքի երգեցողութեամբ:

● Բշ. 11 Յուլիս. — Կէսօրէ առաջ, յանուն Պատրիարքարանի, Գերշ. Տ. Հայրիկ եպոս. և Լոգշ. Տ. Օնան Արշ. և Տիար Կարպիս Հինդլեան:

Յոյն-Կաթողիկոսեան Պատրիարքարան գացին, բարեկալուստ մօզթիւս Տ. Մաքսիմոս Պաղար. — Կէսօրին, Գերշ. Սրբազանն ու Լոգշ. Հայրը ներկայ եղան տեղւոյ Քաղաքապետական կազմի կողմէ, ի պատիւ Վեհ. Թաղաւորին, Ամպատոս պանդոկի մէջ տրուած նաշխարայի:

● Գշ. 12 Յուլիս. — Ամեն. Ս. Պատրիարք Լոյրը, հետեւ ունեցելով Լոգշ. Տ. Տ. Կիրիկ և Ներսէս վարդապետները և Լոգշ. Տ. Դաւիթ Արեղան, գնաց Բեթլեհէմ, մտնէն տեղեակ մնալով Ս. Դինդեան վանքէն ներս հաստատուած և հատարանից Սրբապօլսեան գործերուն:

● Եշ. 14 Յուլիս. — Լոգշ. Տ. Դաւիթ Արշ. Սահակեան հինգ շաբթեան արտուումով մեկ. նեցաւ Սիւրբա, Լիբանան և Կիպրոս: Իր օղակախութեան միջոցին, Լոգշ. Հայրաւորին պաշտօն յանձնուեցաւ տեսնուելու Լաշէպի և Լաթիայի Աթոռապետական կալուածներու գործակալներուն հետ, ինչպէս նաև ժառանգաւոր սաներ արձ. նագրելու Սիւրբա շրջանէն:

— Յանուն Ամեն. Տ. Մաքսիմոս Դ. Պատրիարքին, երկու Յոյն-Կաթողիկ եպիսկոպոսներ փոխադարձ այցելութեան եկան Պատրիարքարան:

● Եր. 16 Յուլիս. — Կէսօրէ առաջ, Ս. Ռիտի Սիւրբան Գերշ. Տ. Հայրապետ եպոս. Արք. համարին, որ երեք տարիներէ ի վեր իբրեւ Լոգիք ձեռնարկի վերադարձաւ իր գանձեր Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին, վերադարձաւ Ս. Աթոռ:

● Կիր. 17 Յուլիս. — Լոգշ. Տ. փառնէ Արշ. Աւետիքեան ամուսնու մը արտուումով մեկ. նեցաւ Լիբանան՝ իր ծնողաց մօտ: Իր լըսպոյտի ընթացքին, Լոգշ. Հայրաւորին պաշտօն արուեցաւ ժառ. Վրդ. Վարժարանի յառաջիկայ տա. ընդլնարին համար սաներ արձանագրել:

— Կ. ա. ժամը 10ին, Սինոտի փական առիթով, Յոյն-Կաթողիկ Պատրիարքարանի տաճարին մէջ, Ամեն. Տ. Մաքսիմոս Ս. Պատրիարք ժառանգած Ս. Պատարագին ներկայ եղաւ Գերշ. Տ. Հայրիկ եպոս., ընկերակցութեամբ Լոգշ. Տ. Տ. Գերշ. և Ներսէս վրդ. և Տիար Վ. Հինդլեանի:

— Կ. վ. ժամը 5ին, Գերշ. Սրբազանն ու իր հետեւ որդները ներկայ եղան քաղաքիս Յոյն-Կաթողիկ յարանաւանութեան կողմէ, Ս. Աննիոյ Աստուած արանական ձեռնարանի պօսուրդին մէջ, ի պատիւ Ամեն. Տ. Մաքսիմոս Պատրիարքին և իրեն ընկերացող եպիսկոպոսներուն առջեւ թէյնակցեալին:

● Բշ. 18 Յուլիս. — Կէսօրէ առաջ, իրանի Թորգմանեան Դեպարտէ մեկ. Սահա ձուժաժ. իր աղն. Տիկնոջ հետ, շնորհաւորութեան եկաւ Ամեն. Ս. Պատրիարք Լոր:

— Երեկոյեան, Գերշ. Տ. Հայրիկ եպոս. Ասանեան, հետեւ ունեցելով Լոգշ. Տ. Գերշ. վրդ. նաղարանը և Տիար Կարպիս Հինդլեանը, ներկայ եղաւ Սպանիոյ Անկախութեան տարեգարծին առիթով, Սպանական Ընդհ. Հիւպատոսի և իր տիկնոջ կողմէ, Ամպատոս պանդոկին մէջ տրուած ֆօթիկը բարիկ:

● Գշ. 19 Յուլիս. Իսրայէլի Հայոց Նախկին Կաթողիկոս Լոգշ. Տ. Գրիգոր վրդ. Մանուէլեան պաշտօնադրուած վերադարձաւ Ս. Աթոռ:

**«ՍԻՈՆ»Ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳՈՐԱՄԸ
ՇՆՈՐՀԱԿԱՆՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱԾ ԵՆ ՀԵՏԵՆԵԱԼ
ՀՐԱՍԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ**

Սեմյեյի Յեղաբեղում - Վեր. Տիմոքեան Ե. Զորպանեան (նուիրատու)։ Պէյրուս, 1959, Աման Մադիկներ - Արամ Դառնի (նուիրատու)։ Թէրան, 1960, էջ 107։ [էջ 184։ Սայաթ-Նովա Երզրան - Դրոյ տպագրութիւն։ Հալէպ, Հրատ. և Նուէր ծածո Վաճառատն։ 1960, էջ 168։

Մեծապատիւ Մուրացեաններ (Կոմիտի 4 գործողութիւն) - Յակոբ Պարսեան։ Հրատ. և Նուէր Հ. Բ. Ը. Մ. Ի. Հալէպի Մասնաճիւղին։ Հալէպ, էջ 76։

Ազգապատիւ (Ա. Հատոր, Գ. Գրք) - Մ. Արք. Որմանեան։ Նուէր Տաճատ Սրագեանէ։ Պէյրուս, 1959, էջ 1958 (երկուհանգ)

Աւետարանի Յովն - Վեր. Սալեթ Բ., Սարեան։ Նուէր Ամերիկայի Հայ Միութիւն։ Ընդէն։ Պէյրուս, էջ 268։ [էջ 334։

Հին Մուրացեան, Նոր Ճամբաներ - Ա. Մառուկեան։ Նուէր Հ. Եւստիւսեանէ։ Պէյրուս, 1960, Ձեր Ուղիւր - Մառք Հայրը։ Եթէրկո Ամսագրի Նուէրը իր ընթերցողներուն։ Թրքմ. Եղիշէ Մառուկեան։ Պէյրուս, 1960, էջ 44։

Մեծոպ Քաղիքեան (Յուշարձան Մահուան 100ամեակին առթիւ) - Կազմեց Հայկ Աճէմ-Պան։ Նուէր Շիրազի Հայոց Եկեղեց Վարչութիւնէն։ Թէրան, 1958, էջ 36։

Բառարան Արաբերէնէ - Հայերէն - Ժորժ Թաղպաղեան։ Նուէր Համազգայինէն։ Պէյրուս, 1960, էջ 511։

Առնեմ Առաւրան Սպաներէնէ - Հայերէն - Դոկա. Յարութիւն Մ. Վ. Թէքէեան (նուիրատու)։ Պէյրուս, 1955, էջ 557 + 28։ [1959, էջ 143։

Վարդան եւ Վարդանի (Թարգ. Նարար) - Աւետիս Դ. Թէքէեան (նուիր.)։ Պէյրուս, Ձեռնոց Արդմ - Մաշնոց Ա. Բ. Նուիրէրեան (նուիրատու)։ Պէյրուս, 1960, էջ 191։ Հայերէն Գրականութիւն - Ա. Առաքեան։ Երեւան, Հայագիտութեան, 1946, էջ 416։

Հայ Գովարդ (Բ. Հատոր) - Գրիգորի Եպ. Պալաքեան։ Նուէր Հ. Բ. Ը. Մ. Ի. Փարիզի Մասնաճիւղին։ Փարիզ, 1959, էջ 275։ [էջ 123։

Հայուն Տարեցոյցը (ԺԱ. Տարի, 1960) - Վարդան Բ. Մառուկեան (նուիր.)։ Մարտի, Մադիք - Կանոնագիր Մարաթի Հայերեանկական Միութեան Ամերիկայի Երջանակին։ Մադիք - Կանոնագիր Մարաթի Հայերեանկական Միութեան։ Երուսաղէմ, էջ 8։

Պաղեստինի Հայ (Բաժնակերպական Միութիւն - Մարգար-Կանոնագիր։ Երուսաղէմ, Տպ. Ս. Յակոբեանց, 1933, էջ 15։

Արեւմեր եւ Սեռայի շարքեր - Տորթ. Գէորգ Պ. Բէշիլեան (նուիր.)։ Պէյրուս, 1960, Շարժանկար եւ իր Դադնիքներ - Կրակոս Բ. Մոճեան։ 1946, էջ 40։ [էջ 113։

Նոր Մարաթի Ս. Քառասուն Մանկանց Եկեղեցւոյ եւ Վարժարանի Շինութեան Յանձնախումբ։ Պէյրուս, 1930։

Նոր Մարաթի Պարբերագիրք - Պէյրուս, Հալէպ, 1946, էջ 29։ [էջ 237։

Անի Մախուցաւ - Բ. Ալփաղեանց։ Հրատ. և Նուէր Գ. Տոնիկեանի։ Պէյրուս, 1960, Բլի (Տեղագրական եւ Ազգագրական) - Լեւոն Սրագեան։ Մատենաշար Ապրիլեան Երեւանի, Թիւ 1։ Անթիլիաս, Տպ. Կաթող. Կրիկիոյ, 1960, էջ 72։ Նուէր Տ. Ներսէս Վրդ. Հ. Բ. Գ. Ալլով (1890 - 1960)։ Նուէր Երուսաղէմի, Գահիրէ։ [Բախտիկեանէ։

Յովսէփ Էմիլի Կեանքն ու Արկանները - Յովսէփ Էմիլի անգլիկէն ընդգրկեց թարգմանեց Յովսէփ Էմիլի։ Մատենաշար և Նուէր «Ազգական»։ Պէյրուս, 1958, էջ 488։

Յ. Սալմանեան։ Մատենաշար և Նուէր «Ազգական» - Երուսաղէմ Սրագեան (նուիրատու)։ Հրատ. Համապիւն (Պատմաւաճ քննութեան հաւաքածոյ)։ Պէյրուս, 1959, էջ 246։

Ս. Նշան Ազգ. Վարժարանի Շրջանաւարտներու Միութեան։ Պէյրուս, 1960, էջ 183։

Դիւանի թուղաներ - Վ. Ս. Մովսէս (նուիրատու)։ Ինթանպուր, 1960, էջ 218։ Յեղափոխական երգեր - (Է. Տպագրութիւն)։ Հրատ. և Նուէր Աւոյի։ Հալէպ, 1959, էջ 218։

Յեղափոխական Ալլով (Բ. Շարք, Թիւ 12) - Վարդան Շահապը։ Հրատ. և Նուէր Ըստ Նախորդին։ Հալէպ, էջ 385-388։

Հայ կրթ (Տեղ. Բ) - Հրատ. և Նուէր «Մշակ» Մատենաշարի: Պէշրուք, 1960.
 Միջնաբերդ Գրական Տարեգիրք (Բ. Տարի, 1959) - Խմբագիր՝ Պօղոս Անապետ (Նուէր
 բառու): Պէշրուք, էջ 356.
 Ի՞նչ էին «BISSANCIOS STAURATOS» կոչուած կիլիկիոյ Հայկական Դրամն ու Զ.
 Պառլիման (Նուիրատու): Արտատպուած աշանդէս Ամսօրեայի 1959ի Մայիս-Օգոս.
 տարի թիւէն: էջ 16:

CORRESPONDENCE INEDITE - Guy de Maupassant. Recueillie et présentée par
 Artin Artinian. Paris, 1951, pp. 343. [pp. 145.
 POUR ET CONTRE MAUPASSANT - Artin Artinian (présenté par lui). Paris, 1955,
 MAUPASSANT CRITICISM IN FRANCE (1880-1940) - Artine Artinian (donor). New
 York, 1941, pp. 228.
 THE LIFE AND DEATH OF RICHARD YEA-AND-NAY - Mauric Hewlett. London,
 GALERIE CHIRVAN ALBERT ACHJIAN Inauguration 12. 2. 1960 - pp. 8. [pp. 380.
 CRISIS IN THE ARMENIAN CHURCH - Text of a memorandum. Prepared and pre-
 sented by the Central Diocesan Board of Armenian National Apostolic Church of
 America, Boston, 1958. Antelias, Armenian Catholicate Press, pp. 201.
 THE ARMENIAN-AMERICAN WRITER - Nona Balakian. Presented by the Armenian
 General Benevolent Union, New York. Pp. 29.
 SAHAK AND MESROP - Vahan M. Kurkjian. Presented by the A. G. B. U.. Pp. 48.
 ROMAN CATHOLICISM AND RELIGIOUS LIBERTY - Dr. A. F. Carillo De Albor-
 noz. Geneva. Published and presented by the World Council of Churches, 1959,
 COMMUNITY OF THE RESURRECTION - Some Historical Landmarks. [pp. 95.
 THE CHRONICLE OF PETROS DI SARKIS GILANENTZ - Translated from the ori-
 ginal Armenian and annotated by Garo Owen Minasian. Presented by the Calouste
 Gulbenkian Foundation, Lisbon, 1959, pp. 77. [The Modern Press, pp. 18 & 21.
 CALENDAR OF EASTER RELIGIOUS CEREMONIES - (April 9-17, 1960). Jerusalem,
 THE MODERN ENGLISH READER (Book IV.) - A. J. Simonian (presented by him).
 Published by the Faculty of Commerce. 1960, pp. 246.

(Շարունակելի)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՆ

ՄԱՅՐ ՅՈՒՅԱԿ ԶԵՌԱԳՐԱՑ ՄՐԲՈՑ ՑԱԿՈՐԵԱՆՑ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐ

Կազմեց՝ ՆՈՐԱՅՐ ԵՊՍ. ՊՈՂԱՐԵԱՆ

Էջ ԺԶ + 334, գոյգ սիւնակ

Գին 1 Սփրիկ

ԸՆԹԱՅԷ Ի ԳՐՈՑ ԲԱՐԲԱՆ

Առաջին Տարի, Ժ. Տպագրութիւն

Էջ՝ 100

Գին՝ 150 ֆիլս